

Sopelimen

NESODDEN
HISTORIELAGS
ÅRSSKRIFT
2023

Løssalg kr 100

Innhold «Sopelimen» 2023:

Redaktørenes forord	3
<i>Eli Vinje</i> : En hilsen fra historielagets leder	5
<i>Hege Damlien, Axel Mjærum og Cathrine Rosenvinge</i> : Før Nesodden ble til. Livet i det indre av Oslofjorden	7
<i>Stein Turtumøygaard</i> : Sommerparadiset ved fjorden. Historien om Linaro og Solvik ...	18
<i>Grace Stene</i> : Steinerskolen på Nesodden 40 år	27
<i>Bengt Calmeyer</i> : Karl Maier, «Skomakeren fra Sachsenhausen» som ble glassmesteren på Hellvik	38
<i>Harald Lorentzen</i> : De første rutebåtene i Bundefjorden	47
<i>Grethe Fossum og Erik Jakobsen</i> : Fagerstrand før og nå. Fra historielagets årsmøte 2023	57
<i>Kari Østvedt</i> : Planlegging på Nesodden i 1960-årene	63
<i>Jorunn Aasterud</i> : Ursvik etter 100-årsjubileet for Vellet	69
<i>Arild Drolsum</i> : Kinokulturen på Nesodden	77
<i>Alv Egeland</i> : Min tursti fra Furuveien	88
<i>Arild Drolsum</i> : Syv lokale musikere ble Gruppe Seks	92
<i>Turid Noack</i> : En hedersmann på Sjøstrand har gått bort	95

Forsidebilde:

Slik så sjøsiden i Kristiania ut for 150 år siden. Hjulbåten «Bundefjord» ble solgt og omdøpt «Nasset». Her i Piperviken 1876–1877.

Foto H. Lorentzen

Redaktørenes forord

Takk for vennlig omtale og nye bidrag til Sopelimen! God hukommelse, evne og vilje til å skrive har møtt oss i arbeidet med årets utgave. Vi ønsker å vekke minner hos noen og gi nytt stoff til andre. De eldste husker mest, de yngre lærer best.

Dere vil finne nytt stoff, alvor og skjemt. Ferske funn fra Granholt dokumenterer hva som var levemåte, mat og livsvilkår for de første menneskene det er funnet spor etter her på det som ble halvøya. Dette er helt ny viten!

Heftet spenner ellers vidt: dere vil skjønne hvorfor vi har bedt Bengt Calmeyer om å skrive om skomakeren fra Sachsenhausen. Vi er innom jazz og kinodrift, Steinerskolen og hjuldampere, steder og personer.

Ursvik løftes fram på flere måter. Fotografiet fra Ursvik brygge gir oss et stemningsbilde fra da man begynte å bygge sommersteder og hytter. Gjennom samtale får vi inntrykk av somrer og oppvekst etter krigen. Artikkelen om planlegging i 1960-årene viser hva Ursvik kunne ha blitt.

Les selv! Hvis du har lyst til å skrive, ta kontakt med redaksjonen!

Nesodden, 20. august 2023

Jorunn Aasterud og Kari Østvedt

Våre mailadresser:

jorunnaasterud@icloud.com

k-ostve@online.no

Medlemmene i styret for Nesodden historielag 2023:

Eli Vinje (leder) 916 28 238, elivinje43@gmail.com

Erik Jakobsen, nestleder

Hanne Sigurdsson (kasserer) 930 17 321

Stein Turtumøygard

Jorunn Aasterud 905 02 467

Kari Østvedt 932 49 274

Lise Granerud (varamedlem)

Barbro Helgesen (varamedlem)

Turid Kjenner (varamedlem)

Vil du bli medlem?

Det koster kr. 350 per år.

Kontakt kasserer Hanne Sigurdsson,

tlf 930 17 321, e-post

hannesig79@gmail.com og/eller

betal til Nesodden historielag,

0531 08 37492.

Medlemsmøter og turer er gratis,

og du får Sopelimen og

Follominne tilsendt.

En hilsen fra Historielagets leder

Sopelimen 2023 er nå et faktum

Også i år har Nesodden historielag greid å lage et skrift som både redaktørene, styret og medlemmene kan glede seg over. Det er stor bredde i innholdet slik at alle kan finne noe av interesse å lese.

For Nesodden historielag har 2023 vært et godt og spennende år. Våre medlemmer slutter opp om våre aktiviteter på mange måter. Mange deltar på rusleturene som vi arrangerer sammen med Nesodden Turlag. I år fortsatte vi vandring på Fjellstrand som i fjor måtte avbrytes på grunn av elendig vær – vi regnet rett og slett bort. I år fortsatte vi å vandre, men denne gangen var det nesten for varmt til å bevege seg ute.

På høsten hadde vi et medlemsmøte på Eklund på Jar med rekordframmøte – over 100 personer dukket opp. Temaet var utviklingen på Bomansvik med utgangspunkt i historien og med blick fram til den store utbyggingen som nå finner sted. Bilder og foredrag med lokale krefter, Arne Isachsen og Per Hopsø, begge entusiaster med lang

og omfattende kunnskap om Bomansvik.

Vi vandret på kjente stier med tilbakeblikk på hvor-

dan det hadde vært. Utrolig morsomt at så mange ville vite mer og delta i den spennende vandringen gjennom historien. Vi har aldri hatt så mange på våre møter tidligere.

Vi tror nok at vi har funnet en måte å arrangere møtene til glede for lokalt engasjement. Egentlig begynte dette på årsmøtet i 2022 da vi la dette til Fjellstrand og satte nettopp dette området på kartet. At møtet kunne avholdes lokalt hjalp nok på interessen.

Etter dette møtet ble vi enige om å prøve å «gå kysten rundt» med møtene. Derfor Bomansvik på Jar på høsten. Dette ble fulgt opp med årsmøte 2023 på Fagerstrand med ca 80 personer til stede. Igjen ble

Eli Vinje. Foto: Amta

det vist bilder og snakket om Fagerstrand av dyktige lokale krefter, Erik Jakobsen og Grethe Fossum. Med Breidablikk som lokale, lå alt til rette for at mange kunne finne veien.

Høstens møte håper vi å kunne holde på Berger og ta et skikkelig dypdykk i dette området.

I alt dette arbeidet håper vi stadig å få nye innbyggere til å møte opp og bli interessert i det området de har flyttet til. I bare liten grad lykkes vi med akkurat det til tross for spesiell informasjon i området. Men på sikt håper vi å kunne bidra med kunnskap om forskjellige områder på Nesodden og få opp interessen for det særlige med området. Selvsagt håper vi også å kunne få noen flere medlemmer på denne måten, og noen flere får vi litt etter litt.

I 2023 har vi også engasjert oss når det gjelder å ivareta Nesoddens historie i utbyggingen av områder. Vi har gitt hørings svar på utviklingen på Bomansvik hvor utbyggingen i realiteten har fjernet både jernalder- og steinalderrøys. Vi når dessverre ikke fram. Vi bekymrer oss også om utviklingen på Flaske-

bekk hvor dispensasjoner fra vedtatt reguleringsplan utholder planen. Vi mener det er viktig å følge med og påpeke uheldige konsekvenser hvor historie og kultur står i fare. Nesodden kommune har en vedtatt kulturminneplan som sjelden blir brukt for å ta vare på kulturminner.

Et slikt tilfelle er Linaro som fortsatt er vedtatt til bevaring, men hvor ikke noe er gjort siden dette vedtaket i 1972. Historielaget mener det er en skam at dette får fortsette.

I vår ble det klart at den lille plassen nedenfor Klokketårnet skulle hellelegges og gis et navn. Nå har vi fått gjennomslag for at plassen skal hete Laurentzes plass og hedre denne kvinnen som betjente tåkeklokken og fyrlykta i dårlig vær i mange år. Hennes historie er spesiell og bør huskes.

Å drive et historielag er alltid spennende og givende. Så vi oppfordrer våre medlemmer til å hjelpe til slik at flere får øynene opp for betydningen av historien og ivaretagelse av denne.

*Eli Vinje,
leder Nesodden historielag*

Før Nesodden ble til

Livet i det indre av Oslofjorden i eldre steinalder

*Av Hege Damlien, Axel Mjærum og Carine Rosenvinge,
Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo*

6000 f.Kr. sto havet ca. 60 meter høyere enn i dag i det indre av Oslofjorden. På denne tiden skar Havsjødalensundet over foten av Nesoddlandet, og skapte den store «Nesøya» (fig. 1). Nesodden var altså ennå ikke skapt. Rundt øya var det tidevannsstrømmer og et rikt naturmiljø – optimale forhold for datidens jegere, fiskere og sankere.

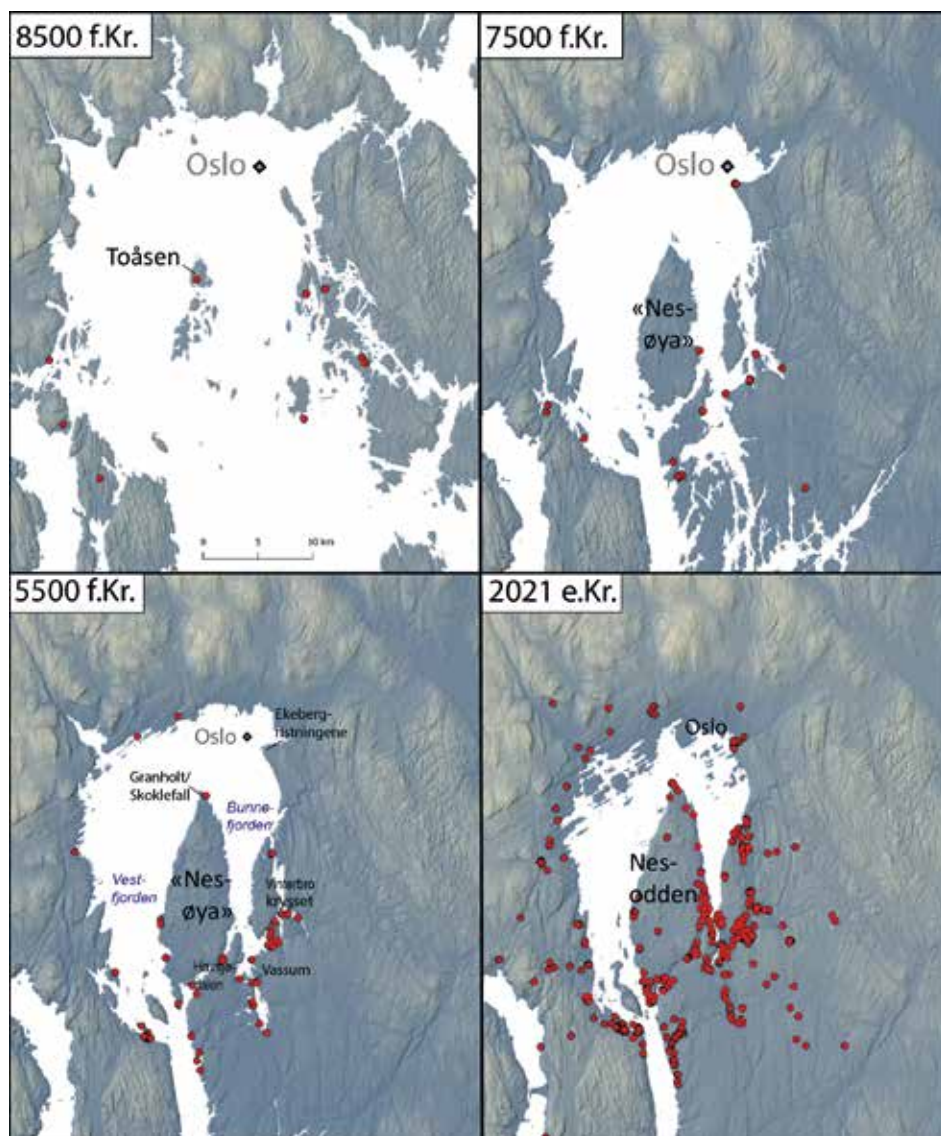
I 2000 ble steinalderboplassen Granholt (også kalt Skoklefall) ved nordspissen av «Nesøya» gravd ut (Jaksland, 2001). Funnet var den gangen oppsiktsvekkende, blant annet fordi bein og skjell ga et unikt innblikk i kostholdet, jakt-, fiske- og fangsttradisjonene til steinaldermenneskene. Undersøkelsen var imidlertid liten og kortvarig, og reiste derfor minst like mange spørsmål som svar om livet i indre Oslofjord.

I 2021 fikk vi anledning til å besøke Granholt på nytt, og flere av boplassens «hemmeligheter» ble avslørt (Rosenvinge, 2023). I tillegg har arkeologer gjenfunnet, undersøkt og forsket på et stort antall

andre boplasser i regionen. I dette bidraget vil vi derfor presentere noe av det vi nå vet om livet ved Oslofjorden i det arkeologer gjerne kaller Nøstvetfasen (ca. 6300–4500 f.Kr.), med utgangspunkt i nyere forskning og foreløpige resultater fra Granholtundersøkelsen i 2021.

Landskapsendringer og naturmiljø

Nesodden ligger sentralt plassert i det indre av Oslofjorden. Slik har det ikke alltid vært. Gjennom siste istid hadde den enorme vekten av innlandsisen presset ned landmassene i Skandinavia, og på det mest ekstreme sto havet over 200 meter høyere enn i dag.

Figur 1: Utviklingen av landskapet i indre Oslofjord. Kartene for 8500, 7500 og 5500 f.Kr. viser datidens strandlinje og boplasser (røde punkter) som kan tidfestes til et tidsintervall på 500 år knyttet til de respektive årstallene. Det siste kartet viser alle kjente kystbosetninger fra steinalderen per 2021. Ill. Isak Roalkvam og Axel Mjerum, KHM.

Omkring 9200 f.Kr. var klimaet blitt mildere, og isen var i ferd med å trekke seg tilbake fra det indre av Oslofjorden (Romundset et al., 2019: , se fig. 1). I dette Svalbard-lignende landskapet, med kalvende isbreer og arktisk dyreliv, dukket de første delene av dagens Nesodden opp av havet. Toåsen og Gaupefjell var på denne tiden holmer som lå sentralt i den omkring 20 kilometer brede Oslofjorden. Gradvis steg imidlertid nye landområder frem, og omkring 7500 f.Kr. var det dannet en øy med et omriss som i grove trekk minner om dagens Nesodden (fig. 1).

Fra ca. 7500 f.Kr. gikk landet inn en varmeperiode med sørskandinavisisk klima. På land vokste det løvskog, og de arktiske artene var fortrent av dyreslag som hjort, elg, villsvin og bever (Hufthammer, 2006). I Oslofjorden hadde velkjente fiskeslag som torsk, sild og sei etablert seg. Men helt frem til Bunnefjorden ble kraftig forurenset på 1900-tallet kunne man hente opp ishavsarter som håkjerring, svarthå og tornulke fra dypene rundt Nesodden (Ruud, 1968: 511–512). I tidsrommet fra ca.

7500–5000 f.Kr. var det imidlertid ikke bare klimaet som var gunstig. Da strømmet det havvann gjennom Gjersjøen, Vinterbrosundet og Havsjødalen, og skapte et ekstraordinært produktivt, marint miljø.

Landet fortsatte imidlertid å stige, og ca. 5000 f.Kr. ble forbindelsen mellom Bunnefjorden og Drøbak (Hallangspollen) brutt (se fig. 1). Dette innebar ikke bare dannelsen av Nesodden, men også at tidevannsstrømmene forsvant. Det var fortsatt fisk og sjøpattedyr i fjorden, men ressursgrunnlaget ble aldri det samme. For de som bodde langs strendene må dette ha fortonet seg som en økologisk katastrofe. Hvordan var det så å leve i det indre av Oslofjorden i tiden før katastrofen inntraff?

Granholt-boplassen – et unikt kikkehull inn i nøstvettidens verden

I 2000 gjorde arkeolog Christian Keller et oppsiktsvekkende funn da han sto og ventet på bussen ved Granholt på vei til jobb. I veiskjæringen så han et kullholdig lag med skjell og steinredskaper som var kommet frem ved gravning

i forbindelse med etableringen av den nye rundkjøringen. Han forstod raskt betydningen av funnet og oppdagelsen førte til at arkeologer samme år gjennomførte en undersøkelse på stedet. Ved undersøkelsen i 2000 ble det kun gravd en 8 meter lang og 1 meter bred sjakt. Fra jordmassene ble det samlet inn omkring 650 steingjenstander, 6–7 kg skjell og 370 fragmenter av dyrebein. Flere

av beina kunne artsbestemmes, og viste at steinaldermenneske både hadde jaktet på sjøfugl, bever og hare, og fisket lyr, sild, sei og torsk. Det ble også gjort funn av tamhundbein. Det innsamlede skjellmaterialet er dominert av østers og strandsnegl. Funnene som ble gjort fra det kullholdige laget ble tolket som en kjøkkenmødding, det vil si et lag med steinaldermenneskenes avfall.

Figur 2: Dronefoto av undersøkelsesområdet. Sjakten fra 2000 er markert i grønt, området med funn fra 2021 er markert i stiplert rødt og kokegropene fra 2021 er markert i blått. Foto Magne Samdal, illustrasjon av Carine S. Rosenvinge, KHM.

Kjøkkenmøddingen er den eneste kjente av sitt slag i Sørøst-Norge. Tilsvarende funn er imidlertid kjent fra store deler av verden, blant annet i Vest-Sverige og Danmark. På grunn av de generelt sett dårlige bevaringsforholdene for organisk materiale i Sør-Norge, kan det rike skjell- og beinmateriale fra møddingene gi oss unik kunnskap om steinaldermenneskenes diett og erverv, metoder for tilberedning og prosessering av mat, sesongbruk, fangststrategier, utnyttelsen av marine ressurser, økologiske og klimatiske forhold. Granholt-boplassen kan slik oppfattes som et arkiv for fortidens naturmiljø, bosetningsmønster og ressursutnyttelse.

Ved utgravningene i 2000 ble kun en liten del av møddingen undersøkt, men funnene viser likhetstrekk med tilsvarende lokaliteter fra blant annet Danmark og Vest-Sverige. I 2021 fikk arkeologer en ny unik mulighet til å gjøre undersøkelser på Granholt-boplassen. Målet med undersøkelsen var å kartlegge det som var igjen av boplassen, og få en

bedre forståelse av aktivitetene som hadde foregått der. Det ble først brukt gravmaskin til å fjerne torven og påførte masser, deretter ble 14 kubikk jordmasser gjennomgått for hånd. Det ble samlet inn omkring 2700 steingjenstander, og ca. 5000 fragmenter av brente og ubrente dyrebein (Rosenvinge, 2023).

Steinmaterialet er i hovedsak av flint, men det ble også funnet andre steinråstoff som bergkryttall/røykkvarts, bergart, kvarts, kvartsitt og sandstein. Mesteparten av funnene er avfall fra produksjonen av steinredskaper og emner til redskaper, men det ble også funnet bor og skrapere, og et relativt stort antall økser og meisler av bergart samt slipeplater og kniver av sandstein. Klumper og fragmenter av rød og gul oker ble både funnet ved undersøkelsen i 2000 og i 2021. Fargestoffet oker kan hatt både praktisk og symbolsk bruk. Oker er kjent for å ha visse antiseptiske egenskaper og kan ha vært brukt til f.eks. bearbeiding av skinn, i tillegg har det fargesterke stoffet kunne brukes til dekorering av gjenstander og kropper.

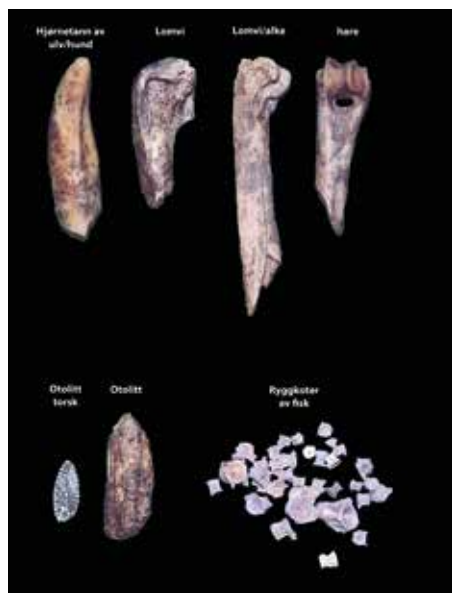
Figur 3: Trinnøks med D-formet tverrsnitt. Foto Carine S. Rosenvinge, KHM.

Figur 4: Fragmenter av oker. Foto Carine S. Rosenvinge, KHM.

Beinfragmentene er hovedsaklig fra fugl og fisk. Utover dette fremkom det en liten mengde men stor variasjon av pattedyrsbein fra hjortedyr, men også sel og brunbjørn. Av mindre pattedyr ble det funnet bever, hare, rødrev og pinnsvin. Fuglebeina besto for det meste av

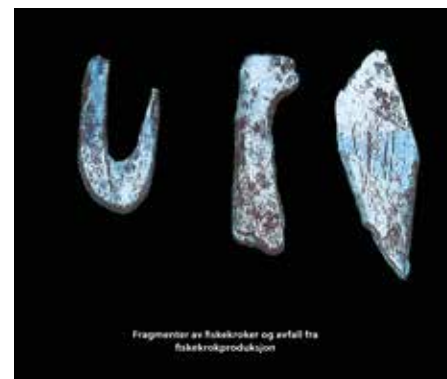
alkefugl, men også alkekonge, gråstrupedykker og stær. Bein fra rype eller jerpe viser også jakt på fugl i skog/innland, mens brent bein av stær indikerer jakt på kramsfugl for mat. Fiskebeina var for det meste fra arter som lever i saltvann (torsk, sei og sild).

Figur 5: Beinfragmenter funnet ved utgravningen i 2000. Foto Lasse Jakslund, redigert av Carine S. Rosenvinge, KHM.

Fra utgravningen i 2000 ble det funnet to fragmenter av fiskekroker og et emne fra produksjon av slike. Fra undersøkelsen i 2021

ble det identifisert ytterligere syv bearbejdede beinfragmenter, både fragmenter av fiskekroker og fra pilspisser av bein med flintegger.

Figur 6: Fragmenter av fiskekroker (til venstre og midten), fragment fra produksjon av fiskekrok (til høyre). Foto Lasse Jakslund, redigert av Carine S. Rosenvinge, KHM.

Under utgravningen i 2021 kom det også frem én kokegrop og et røykeanlegg/kokegrop for tilberedning og konservering av mat. Disse lå kun noen meter fra møddingen og gir et mer utfyllende bilde av hvilken sammenheng avfallsdynge har vært en del av.

Radiokarbondateringer (C14-dateringer) viser at boplassen var besøkt i tidsrommet 6100–5600 f.Kr. Ved en strandlinje ca. 60

Figur 7: Kokegrop med kryssprofil. Foto Carine S. Rosenvinge, KHM.

meter over dagens vil Granholt-boplassen ha ligget på en liten øy inn mot en trangt sund. På den andre siden av sundet lå «Nesoddøya» (Jakslund 2000).

De ulike dyreartene som er funnet på Granholt-boplassen viser at stedet har vært besøkt gjennom flere årstider. Vinterhalvåret peker seg ut blant flere av artene, men siden alkefangst har vært det viktigste fokuset for fuglejakt på boplassen, peker sommerhalvåret seg ut som den kanskje viktigste årstiden for opphold på plassen. Beliggenhe-

ten like på stranden, inntil et smalt sund, har antagelig gitt et godt grunnlag for fiske, og nærheten til områder med mye sjøfugl har også bidratt til god tilgang på mat.

Den høye forekomsten av fuglebein på Granholt-boplassen skiller seg fra de fleste andre mesolittiske boplasser med bein. Alkefugler hekker i enten store eller mindre kolonier i bratte klipper eller på bergrike strender. Det antas at de bratte klippeveggene på vestsiden av Nesoddøya kan ha utgjort et slikt fugleberg. Nærhet til hekkplasser indikerer også at eggsanking kan ha vært en del av ressursgrunnlaget.

Flere forskere har pekt på betydningen av tidevannsstrømmer og smale sund som drenerer store vannmasser. Dette skaper stor marin bioproduksjon som trolig var viktig for plassering av bosetning (Mjærum, 2022). Funn av forhistoriske, naturlige skjellforekomster i Oslofjordsområdet, tyder videre på at østersen har hatt optimale forhold med god gjennomstrømning i grunne, trange sund (Jaksland, 2001). Lokaliteten skal trolig forstås i sammenheng med en slik

næringsrik strøm. Den store mengden østersskall og fiskebein bekrefter et marint fokus. Samtidig viser beinmateriale spesialisert jakt på alkefugl, samt variert jakt og fangst av stor- og små vilt i skog/innland. Beinmaterialet understreker at det var tilgang på et mangfold av ressurser, og denne kombinasjonen av ulike ressurser må ha gjort området særlig attraktivt for steinaldermenneskene.

Steinalderlivet på «Nesøya»

Funn av godt bevart organisk materiale på boplasser fra eldre steinalder er svært sjeldne på Østlandet. Granholt-boplassen utgjør derfor et kjærkomment tilskudd og bidrar med en unik forståelse av dette tidsrommet i vårt distrikt. Når det er sagt, har undersøkelser de siste ca. ti årene identifisert flere boplasser med større eller mindre rester av organisk materiale og godt bevarte ildsteder, kokegrop og hytterester fra eldre steinalder på Østlandet. Flere av disse er identifisert på nettopp Nesodden og i Frogn (tabell 1). Dette kan antagelig forstås på to måter, for det første at jordsmonnet i dette området muligens er noe

mindre surt enn i andre områder på grunn av kalkrike bergarter i undergrunnen. Dette bidrar til en litt bedre bevaring av bein. På den andre siden, tyder funnene fra flere av disse boplassene på at området har vært intensivt brukt. Avsetning av store mengder bein og skjell vil tilføre kalk og fører til mikromiljøer med gode bevaringsforhold.

To av de tre boplassene som er listet i tabellen har ligget ved smale sund tilknyttet Bunnefjorden (Vinterbrokrysset og Havsjødalen). Vassumboplassen lå ikke langt fra disse to, men på et eid ved det smaleste punktet i den sørlige delen av den forhistoriske Bunnefjorden.

Mjærum (2022) viser at det har vært en sterk ansamling av lokali-

teter av ulike slag i nettopp denne delen av indre Oslofjord, og at området har vært intensivt brukt i flere tusen år. Selv om det undersøkte området på Granholt i seg selv ikke taler for en veldig langvarig bruk, så indikerer akkumuleringen av bein, avfall og kokegropen og det mulige røykeanlegget på intensiv aktivitet.

Plasseringen i tilknytning til et sund gjør at den ligner på de tilsvarende boplasser ved Vinterbrokrysset og Havsjødalen. Til sammen har disse boplassene antagelig utgjort deler av et større boplasssystem tilknyttet indre Oslofjord, og da spesielt Bunnefjordsområdet. Man kan se for seg at Granholt-boplassen har inngått i et mangfold av oppholdssteder i dette området,

Tabell 1:

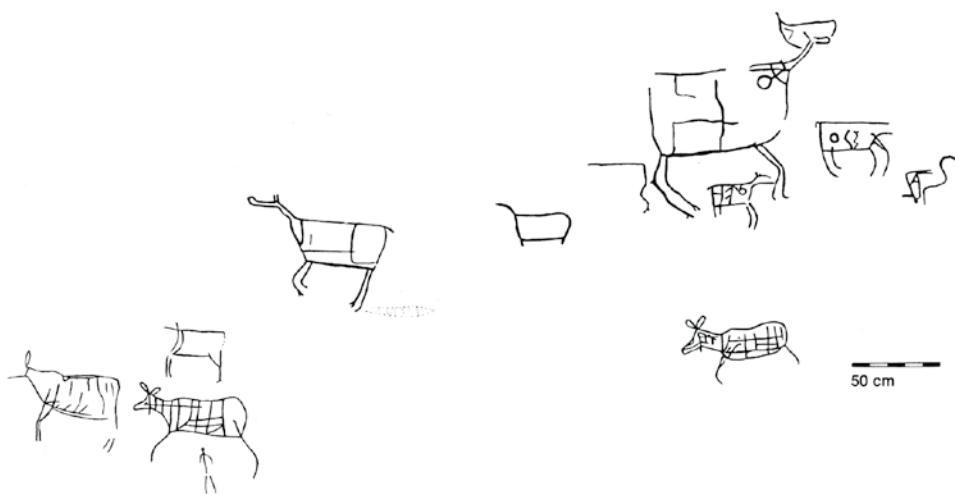
Oversikt over boplasser i samme region med gode bevaringsforhold og strukturer.

Askeladden ID	Lokalitet	Bein	Strukturer	Datering (tolkning av 14C og strandlinje)
22698	Vinterbrokrysset, Ås kommune.	61,25 g	Mødding	Ca. 5500 f.Kr.
117996	Havsjødalen, Lok.3, Holtebråten-Tusse, Frogn kommune	15,4 g	Groptuft, ildsted, kokegrop	Ca. 5000 f.Kr.
173454	Vassum (Oslofjordforbindelsesprosjektet), Frogn kommune	100 g	Groptuft, ildsteder og utkastlag	Ca. 5800–5450 f.Kr.

og at akkurat denne har vært sterkt knyttet til fuglefangst og fiske. De mange boplassene, hvorav noen er svært store, funnrike og har bevart rester av grophus, etterlater et inntrykk av jeger-fisker-samler grupper som har vært sterkt knyttet til regionen. Helleristningene med elg og andre figurer som er bevart ved Ekeberg i Oslo er også fra dette tidsrommet (se fig. 8, jf. Mikkelsen, 1977, Mjærum, 2009). De underbygger en tanke om at steinaldermenneskene har følt seg hjemme i dette landskapet og at de har hatt

et ønske om å etterlate seg varige spor.

Datidens mennesker hadde en inngående kunnskap om ressursene og antagelig innrettet sin årstidsrytme etter dette. Det sosiale livet har vært sentrert rundt ulike aktiviteter ved ulike steder og til ulike tider av året. Man kan se for seg en livlig gruppe som har oppholdt seg på Granholtboplassen, som under vår- og sommerhalvåret har samarbeidet om fuglefangsten, mens de har nytt livet med en overflod av østers, fisk, fugl og vilt.

Figur 8: Helleristningsfeltet på Ekeberg i Oslo fremstiller i hovedsak elg, men også en menneskefigur (nede t.v.) og det som kan være en sjofugl (t.h.). Feltet kan grovt tidfestes til 5000 f.Kr. Illustrasjon. Egil Mikkelsen 1977.

Litteratur

- Hufthammer, A. K. 2006. The vertebrate fauna of eastern Norway – from the Ice Age to the Middle Ages. I: GLØRSTAD, H., SKAR, B. & SKRE, D. (red.) *Historien i forhistorien. Festskrift til Einar Østmo på 60-årsdagen*. Oslo: Kulturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo.
- Jakslund, L. 2001. Kjøkkenmøddingen på Skoklefall. *Nicolay*, 84, 4–23.
- Mikkelsen, E. 1977. Østnorske veideristninger. *Kronologi og økokulturelt miljø. Viking*, XL, 147–201.
- Mjærum, A. 2009. Boplass og veideristninger ved Sjømannskolen i Oslo. Oslo: Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen.
- Mjærum, A. 2022. A Matter of Scale: Responses to Landscape Changes in the Oslo Fjord, Norway, in the Mesolithic. *Open Archaeology*, 8, 62–84.
- Romundset, A., Lakeman, T. R. & Høgaas, F. 2019. Coastal lake records add constraints to the age and magnitude of the Younger Dryas ice?front oscillation along the Skagerrak coastline in southern Norway. *Journal of Quaternary Science*, 34, 112–124.
- Rosenvinge, C. 2023. Rapport. Arkeologisk utgravning. Mokleiva/Skoklefall. Senmesolittisk boplass med kulturlag og bein. Skoklefall, 2/1005. Nesodden kommune, Viken. Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.
- Ruud, J. 1968. Changes since the turn of the century in the fish fauna and the fisheries of the Oslofjord. *Helgoländer wissenschaftliche Meeresuntersuchungen*, 17, 510–517.

Er du interessert i Nesoddens historie?

Vil du ha kunnskap om steder, personer, tidsepoker, kysten, landsteder og næringsveier?

Nesoddens historie foreligger i tre bind utgitt mellom 1979 og 2005. Første bind, utgitt 1979, dekker historien fra de eldste tider til ca år 1800. Det foreligger bare i begrenset antall. Annet bind, skrevet av Christian Hintze Holm, handler om perioden år 1800 til 1930. Harald Lorentzen har skrevet siste bind, som går fram til ca år 1980.

Bind 2 og 3 er fortsatt til salgs gjennom historielaget. Kr. 300 pr bind, begge for kr. 500. For medlemmer er prisen kr. 250 pr bind, begge for kr. 400.

Kontakt Kari Østvedt, tlf. 932 49 274 , eller epost k-oestve@online.no.

Sommerparadiset ved fjorden

Historien om Linaro og Solvik

Av Stein Turtumøygard

Fra gammel tid var Blylaget utskippingshavnen for gårdene sørøst på Nesodden. Allerede på 1600-tallet lå det en husmannsplass her, og etter hvert ble det tre av dem. På kartet fra 1750 er plassene markert som «Brølaget» sør, mellom og nord. Husmennene var fiskere, for Blylaget var «stedet der man la ut fiskeredskapen». Husmannsfolkene dyrket også noen små jordlapper nord for brygga.

På slutten av 1800-tallet startet salget av strandeiendommer på Nesodden. Dampskipene gikk i rute langs hele kysten, og snart ble Blylaget selve fjordsenteret i indre Bunneford. Ved brygga lå det både gjestgiveri og butikk. Etter hvert vokste det også frem en kunstnerkoloni.

Husmannsplassene ved Blylaget

Solvik fra 1870

Hvilehjem og barnesåpe

I 1870 kjøpte kjøpmann Waldemar Schioldborg den gamle husmannsplassen Blylaget nord. Han døpte stedet for Solvik og reiste en gedigen sommervilla i solid tømmer. Den ble fraktet på flåte fra Kristiania, der Schioldborg drev «Såbe- og parfumeriforretning». Schioldborg bodde nok på Solvik i sommerhalvåret og pendlet til Kristiania.

På nesoddbåten ble han kjent med doktor Mathias Sigwardt Greve, som var direktør ved Righospitalet. Greve var kjent som en dyktig og fremsynt lege. Han opp-

fordret Schioldborg til å utvikle en skånsom såpe for små barn. Og omkring 1890 kom dermed Dr. Greves barnesepe, som de fleste av oss har blitt vasket med i barndommen.

Dr. Greves Barnesæbe er befriet for al Skarphed (cfr. Statskemikerens Analyse, som medfølger hvert Stykke) og anvendes paa mange Barnehospitaler og af de fleste Jordmødre i Landet

Schioldborg solgte Solvik til herr Samuelson i 1879. Deretter overtok prost Bull i 1904, Olea Jahr i 1909 og kaptein Tollofsen i 1919. Fra ham ble Solvik overført til Lilleborg menighet omkring 1937. De brukte stedet til ferie-

«Blylaget» er mer enn 140 år gammelt

hjem for slitte husmødre. Hagen var vakker og frodig. Men økonomien var dårlig, og snart var huset like slitt som husmødrene. Etter krigen ble Solvik brukt til speidreleirer og som feriehus for barn, inntil Nesodden kommune kjøpte stedet i 1966. Deretter brant det straks ned til grunnen. Men den gedigne grunnmuren med trapper og en frodig hage ligger her fortsatt, like inntil kyststien. Den minner oss om hvilket praktsted Solvik var for over hundre år siden. I dag heter eiendommen «Blylaget nordre». I mange år lå

det også en vaktmesterbolig sør for Solvik, men denne forfalt gradvis, og ble fjernet for noen få år siden.

De tre landstedene på Linaro

I årene 1879 til 1882 ble det solgt enda tre eiendommer fra Søndre Grøstad. De lå sør for Solvik, og fikk navnene Blylaget, Storegården og Linaro:

Blylaget

Huset som ligger nærmest Solvik, heter Blylaget. Det er over 140 år gammelt, og skal være et av de eldste i Blylagområdet. Veggene

er bygget av store, tunge tømmerstokker.

Den første eieren var Peder Christiansen, som hadde stedet til 1911. Deretter overtok L. Madsen, så Johan Backe i 1920, Astrid Bjørke i 1939 og Gerd Eva Lillo i 1993. Ved hjørnet på eiendommen ligger det en brønn, med oppmurte steiner og gammeldags håndpumpe. Forfatterinnen Torborg Nedreaas gikk ofte tur forbi her, hun bodde ovenfor Blylaget brygge. Det blir fortalt at det var denne brønnen som inspirerte Nedreaas da hun skrev boka «Musikk fra en blå brønn», der ungjenta Herdis faller ned i brønnen.

Storegården

Anton Johansen var gårdbruker på Nordre Grøstad, men oppvokst i Blylaget. Så i 1879 kjøpte han en liten snipp av barndommens rike fra naboen Jørgen på Søndre Grøstad.

Deretter fraktet han et hus på flåte fra Nordstrand og fikk satt det opp på eiendommen.

Huset fikk navnet Storegården. Det var et sveitserhus, for sveitserstilen var i ferd med å bli populær.

Storegården, malt av Johan Fuglesang

Slike hus ble ansett for sunne, med høye tak og store vinduer.

Anton solgte Storegården allerede i 1885, til Ole Nilsen. I 1909 overtok Karl Kristiansen, og i 1936 Ulrica Frigaard, som nettopp hadde kjøpt naboeiendommen Linaro. Etter krigen leide hun ut Storegården hver sommer, blant annet til Magnus Holt, som var kirketjener i Lilleborg menighet. Han fungerte også som vaktmester på naboeiendommen Solvik. Etter ham overtok Astrid og John Holt i 1977. Datteren Sidsel Holt og hennes mann Kjell Finnerud bodde noen somre i andre etasje, til de kjøpte nabohuset Linaro i 1996.

Det gamle Linarohuset

Linaro

Linaro ble oppført i 1882 av P. Lendanger, som var kjøpmann i sild og fisk i Kristiania.

Eiendommen var egentlig den opprinnelige husmannsplassen Blylaget mellom. Men Lendanger døpte den for Linaro etter sin kone Caroline Amalie, også kalt Lina. Hun ble enke og solgte eiendommen i 1913 til skraphandler Carl Johan Backe og fru Petrine. Backe titulerte seg som grosserer,

men på folkemunne het han bare Fille-Backe. I denne tiden fikk Blylaget Vel disponere en festplass på jordet sør for husene, der det i dag er gressplen. Her lå det en hytte som het Figaro, klemt mellom jordet og veien.

Da Ulrica Frigaard overtok Linaro i 1930, tilbød vellet 10.000 kroner for hele området fra brygga og nordover til Figaro, men dette ble avslått. Dermed måtte velfestene flyttes til dagens tennisbane i Blylagveien.

Frigaardfamilien dyrket jorda sør for husene. Under hele krigen var de langt på vei selvberget med poteter, grønnsaker, bær og frukt. De holdt også gris og gjess. Etter Ulrica Frigaard overtok datteren Liv Torkildsen. Hun tilbragte 66 somre her.

Linaro-området ble et ferieparadis for mange. Hele sommeren var hus og hytter fulle av familier som bodde her fra Sankthans til skolestart. Hver vår ble brygga ved badestranden bygget opp igjen. Barna snekret hytter, krepset i Krystalldammen, øste makrell med bøtter fra bryggekannten og lystret ål om natten. De hadde

Linaro, Blylaget, Storegården og Solvik midt på 1900-tallet. Vi ser også hyttene Hygga og Strandstuen og vaktmesterboligen ved Solvik.

stupebrett på berget og badehus i vika sør for Hygga. Så kom høsten, alle reiste hjem, og om vinteren lå Linaro øde.

I 1972 kjøpte Nesodden kommune Storegården og det meste av Linaro-eiendommen, som den gangen var en stor frukthage. Husene ble holdt utenfor handelen. Kommunen ville gjerne ha med hele hagen på Linaro, men da protesterte fru Torkildsen. Hun insisterte på å beholde Batteriet, som var terrassen mot øst. Der pleide hun å servere ettermiddags-

kaffen presis klokken 17.30 hver dag. På Linaroskapet er det malt en rad kanoner, som peker truende utover sjøen. Kommunen ville nok nødig involvere seg i skuddveksling med fru Torkildsen, så hun fikk beholde Batteriet.

Resten av eiendommen ble overdratt gjennom ordningen for statlig sikring av friluftsområder med støtte fra Miljøverndepartementet, Direktoratet for naturforvaltning, Oslo kommune og Akershus fylke. Det ble tinglyst at kommunen skal disponere eiendommen som

Batteriet

friareal for allmenheten.

I 1996 ble Linarohuset solgt til Sidsel Holt og Kjell Finnerud, som i noen somre hadde leid andre etasje i nabohuset Storegården. Dessverre brant huset ned i 2015, men er gjenoppbygget og heter nå Linaro 2.

Linaro i dag

Den kommunale eiendommen kalles vanligvis bare for Linaro, og omkranser altså de private eiendommene Blylaget og Linaro 2. Disse to er inngjerdet, men resten er et kommunalt friområde på mer enn 20 daa. Her er det badestrand,

hagevekster og store plener som kommunen vedlikeholder veldig pent. Det er parkeringsplass like ved Blylaget brygge. En sti leder nedover til sjøen, der det finnes en liten strand. Den smale grusveien er starten på kyststien. Den kan du følge forbi Solvik helt i nord og videre oppover i skogen.

Hvis du en sommerdag rusler en runde på Linaro, kan du i tankene gjenoppleve den tiden da dette var et myldrende ferieparadis ved fjorden. Oppe på svabergene sør for badestranden ligger de to små hyttene som kalles Hygga. De tilhørte Storegården, og ble alltid

Linaro-området i dag

leid ut sommeren. Den gangen var det mange hytter på Linaro, men de fleste er borte. Strandstuen brant for noen år siden. Den lå ved badestranden, like innenfor steinmoloen. Figaro ble også revet, men grunnmuren finner du fremdeles, mellom veien og den store gressletta. Ved Linarohuset, der stien kommer ned fra Karl Pedersens vei, ligger grunnmuren på Fjeldstua, klemt inn under

stupene. Og nord for denne finner vi restene av Langstua. Mellom Storegården og Linaro 2 står fremdeles den gamle utedoen. Den ligger på tomtegrensen og har tre doer med tre dører. To av dem tilhørte Storegården, mens folkene på Linaro måtte nøye seg med den siste.

Storegården står fremdeles, og den har blitt en av kommunens hodepiner. Da de regulerte

Linaroskapet viser husene på Linaro midt på 1900-tallet.

Blylagområdet i 2013, ble Storegården regulert til bevaring. Men Nesodden kommune har mange bygninger, og hittil har bevaringen begrenset seg til å dekke taket med presenning. Noen venter kanskje på at den etter hvert skal falle sammen av seg selv. Men mange håper at det skal

være mulig å reparere bygningen på enkleste måte og gi mulighet for turovernatting om sommeren.

Storegården er et flott kulturminne, og et av de første sveitserhusene som ble bygget langs Nesoddens kystlinje på slutten av 1800-tallet. Sveitserhusene langs kysten har i ettertid blitt en del av den lokale kulturhistorien, og noe av det vi assosierer med Nesodden.

Kilder:

Bjerklund: Blylagområdets historie
Kjell Finnerud, Knut Strand, Asbjørn Vestby, Kim Torkildsen, Lars Grimsgaard, Eva Lillo
Wikipedia
Nesodden kommune: reguleringsplan for Blylaget
Maleriene er hentet fra Linaroskapet, som er dekorert av den lokale kunstneren Johan Fuglesang.
Historielaget har arvet skapet og satt det opp i Fundingrudhuset.

Rudolf Steinerskolen Nesodden – 40 år

Av Grace Stene

En nyoppusset og livskraftig jublant feirer denne høsten sine 40 år på halvøya. Skolen hadde sin spede begynnelse skoleåret 1983. Da startet den første klassen opp i krysset Eysteinsvei/Støpsvei, i bygget hvor Solsikken steinerbarnehage nå holder til.

Slik møter skolen deg

19 håpefulle elever møtte opp til skolestart sammen med sine for-

eldre. Historien begynte likevel et par år før. Ifølge Berit Stangeland

(Cleve) startet det med en annonse i Foreningsnytt. Der søkte hun etter foreldre som var interesserte i å starte et steinerskoleinitiativ. Atten foreldrepar meldte sin interesse. Første fase var en barnehage med to barnegrupper. I to år holdt de til i en hybelleilighet i Stangelands eget hus, før de flyttet til Eysteinsvei. Det var disse barna som ble elevgrunnlaget for den første klassen.

Siden den gang har skolen vokst både i elevtall og i bygningsmasse. Skolebygget på Skoklefall må sies å være et signalbygg på Nesodden med sin særegne arkitektur.

Antall elever teller i dag 290. Lærerkollegiet består av daglig leder, seksjonsledelse, spesialpedagoger, lærere og SFO, i tillegg administrasjon og vaktmester, til sammen ca 45 årsverk fordelt på 60 ansatte.

De aller fleste steinerskoler er blitt til på initiativ fra en foreldregruppe. Flere foreldre på Nesodden ønsket et steinerpedagogisk alternativ for sine barn. På 70-tallet måtte de sende barna til Steinerskolen i Oslo, som lå på Hovseter. Det innebar en lang og

krevende reisevei. Barna måtte blant annet krysse Rådhusplassen, som den gang var uoversiktlig og sterkt trafikkert av eviglange godstog og biler. Farlige Europavei 18 gikk over plassen. Foreldrene ved initiativtakere Berit Stangeland og Helge Ole Bergersen i spissen, ønsket seg barnehage, og på sikt en egen skole på Nesodden. De dannet en stiftelse; «Stiftelsen Rudolf Steiner barnehage og skole på Nesodden». Deretter var det bokstavelig talt for foreldrene å brette opp ermene og sette i gang. Utallige var dugnadstimene fra både foreldre og lærere i denne pionerfasen; planlegging, økonomi, diverse søknader og reelt fysisk arbeid på skolebygget, som kom etter hvert.

Men foreldrene engasjerte seg ikke bare i de praktiske sidene ved å starte en skole. Det foregikk en stor studieaktivitet på fritiden. Foreldre og lærere deltok i et variert utvalg studiegrupper, hvor de satte seg inn i antroposofi og steinerpedagogikk. I gruppene arbeidet man teoretisk med utvalgte tekster av Rudolf Steiner, men også kunstnerisk/praktisk for selv

å erfare sider ved skolens metodikk i ulike fag. Slik opparbeidet foreldrene en dypere forståelse for skolens verdigrunnlag og menneskesyn.

Skolens første lærer var Elisabeth Wirsching. Hun og Egil Lønnum var nyutdannede fra det nylig opprettede seminaret for steinerskolelærere i Oslo. De flyttet til Nesodden for å ta fatt på oppgaven. Året etter ble Egil Lønnum klasselærer for den neste klassen, etter hvert kom Phillip Nordtvedt, Winfried Walther, Britt Sandersen og Helge Resell til som nye klasselærere. Klasselærere står stort sett for all undervisning i småskolen, men man trengte også faglærere. Kollegiet ble utvidet med håndarbeids-, språk- og musikk lærere. Man fikk eurytmist, (eurytmi er et eget bevegelsesfag i steinerskolen) og pianist som spilte til eurytmien. Det ble aldri noe problem å fylle opp klassene.

Skolebygget

Allerede i 1981 var det klart at man ville trenge et nytt skolebygg for å realisere ønsket om en fullskala 12-årig steinerskole på Nes-

odden. Det ble raskt sendt søknad om disponering av kommunal grunn til bygging av Steinerskolen. Tomten lå i skogbrynet øst for Skoklefall Ungdomssenter. Høsten 1983 vedtok kommunestyret overdragelse av tomten. Planleggingen kunne begynne, og det ble nedsatt en bygge- og finanskomité, som skulle samarbeide med arkitekt, stiftelsen Steinerskolen og lærerkollegiet.

Det ble planlagt to byggetrinn. Det første sto ferdig til skolestart i august 1987, og 115 elever fra 1. til 5.klasse kunne ta klasserommene i bruk. Bygget var på 1100 kvm, besto av to etasjer, og hadde i tillegg en eurytmisal på enden. Innvielsen ble feiret 23. og 24 oktober. Det var taler ved stiftelsens leder Helge Ole Bergesen, hilsningstale ved skolesjef Reidar Midtgård, foredrag ved Svein Bøhn, og arkitekten Øystein Thommassen fortalte om selve bygget. Ordfører Thor Eggen foretok den høytidelige åpningen. På ekte steinerskolevis var det også rikholdige kulturelle innslag fra skolens elever og strykeorkester.

Andre byggetrinn på 1600 kvm

var et skikkelig ambisiøst prosjekt. I tillegg til klasserom, verksteder og spesialrom inneholdt bygget en egen teatersal med scene. Salen var bygget som et amfi og hadde 250 sitteplasser, stolene kom fra Sentrum scene i Oslo. Scenen ble bygd etter Riksteaterets krav og var på 107 kvm. Etter hvert kom inventar som scenetepper, lys og lysbro på plass. Bygget har også en åpen foaje med peis og kjøkken. Tanken var å reise et kulturbygg for hele Nesodden i tilknytning til skolen. Med Skoklefallsalen fikk Nesodden sin første teater- og konsertsal.

Pensjonert lærer, Helge Resell, som var med helt fra starten, sier at det var spennende å være med å

bygge opp noe nytt. Foreldre, lærere og andre aktører var drevet av pågangsmot, vilje og et sterkt samhold. Tusenvis av dugnadstimer i helger og etter arbeidstid gikk med til fliselegging, snekring, maling mm. Man løftet i flokk. «Skolen vokste som en Løvetann», sier Helge, og det på godt og vondt. Fremtiden skulle by på både opp- og nedturer.

Arkitektur

Skolen på Skoklefallsletta likner ikke på noe annet som er bygd her på Nesodden. Både formspråk og fargebruk skiller seg ut, og er helt unikt for dette bygget. Stilen kan betegnes som goetheanistisk

og bygger på teoriene til steinerskolens grunnlegger Rudolf Steiner (1861–1925). Steiner viser blant annet til at de fysiske omgivelsene påvirker oss, og at hvert enkelt bygg må ta hensyn til brukerne. Elevene skal ferdes i bygget i flere år, fra småskolen til ungdomstrinnet. Derfor er formelementer og fargevalg innvendig tilpasset elevenes ulike utviklingstrinn, og skal gi elevene gode sanseopplevelser. Fargene er påført med laseringsteknikk og gir et luftig inntrykk, hvert klassetrinn har sin egen farge fra det varmt røde i 1. klasse til det mer kjølige blå og grønne hos de eldre elevene.

Arkitekturen gjenspeiler organiske og geometriske former og forvandlingsprosesser i naturen, og tilstreber harmoni med landskapet rundt. På Skoklefall ligger fjellrabbene mot nord-syd, og den lave lange skolebygningen ligger samme vei. Man kan si at arkitekturen er en del av pedagogikken. Bygget er utført i naturlige materialer og skal gi en estetisk ramme rundt skolelivet, samtidig som det skal fremstå funksjonelt.

Somrene 2021 og 2022 ble det gjort et skikkelig løft med utvendig rehabilitering og oppussing av alle husene på tomten, ikke bare

Fasaden på vestsiden med vinkler og nye farger.

Baksiden av skolen.

hovedbygningen, men paviljongene bak og den tidligere barnehaven, som nå huser 1. klasse, fikk ny fargesetting fra topp til tå. Fargekonsulent Sidsel Hovland sto for fargesettingen, og den gamle, noe grelle rosa og lyseblå fasaden fikk en varmere, dusere okerfarge. Vinduskarmer, søyler og andre elementer lyser opp i ulike kontrastfarger, og det er et studium verdt å gå rundt hele bygget. Det kan nevnes at bygget har over 70 ulike vindusformer, mange utspring, kriker og kroker, i tillegg til høyden på salen. Så all ære til dem som utførte malarbeidet.

Et pedagogisk alternativ

Man kan spørre seg hvordan et slikt skoleprosjekt var mulig på et så lite sted som Nesodden? At det i dag finnes elevgrunnlag på opp mot 300 elever i en bygd på ca 20 000 innbyggere er unikt. Kommunen beskrives ofte som «alternativ», flere mennesker her er samfunnsengasjerte, er opptatt av miljø og har kanskje et mer bevisst forhold til barneoppdragelse. I Steinerskolen

ønsker de et alternativ til den offentlige skolen for sine barn. I dag, etter digitaliseringen i den offentlige skolen, er nok det alternative ved Steinerskolen blitt enda tydeligere.

Den første Steinerskolen startet i Stuttgart i 1919 av fabrikkier Emil Molt og Rudolf Steiner. Dette var rett etter 1. verdenskrig, Europa lå i ruiner, og det var tydelig at man trengte nyorientering på flere samfunnsområder. Steiner reiste rundt i Tyskland og holdt foredrag om en ny human pedagogikk, noe som skapte begeistring hos mange. Molt, som eide sigarettfabrikken Waldorf Astoria, inviterte Steiner til å holde en foredragsrekke for arbeiderne på fabrikken. Dette ble utgangspunktet for den første skolen, som var et tilbud til arbeidernes barn, og årsaken til at skolene internasjonalt ofte kalles Waldorfskoler. I dag finnes det over 1000 skoler rundt om i verden. I Norge er det 35.

Den første skolen i Norge ble etablert 1926 i Oslo, i 1928 fikk også Bergen sin skole. De første skolene ble drevet privat

helt uten offentlig støtte, først i 1970 med ny privatskolelov, fikk Steinerskolen offentlig støtte. I 1985 ble skolen godkjent som et 12-årig pedagogisk alternativ med egne læreplaner. Et skred av nyetableringer kom utover på 70- og 80-tallet, og etableringen av skolen på Nesodden må sees i lys av dette. Man må kunne si at Steinerskolene i Norge nyter stor anerkjennelse i forhold til Steinerskoler andre steder i verden. Det betyr at flere foreldre har mulighet til å velge en slik skole for sine barn.

Skolene mottar, som andre alternative skoler i Norge, 85% av skolepengene pr barn fra det offentlige, de resterende 15% betaler foreldrene i skolepenger. Foreldre med dårlig råd har anledning til å søke om redusert betaling. Det gis ikke bidrag til skolebygg, det må skolene stå for selv, og er noe av grunnen til at lærerlønningene gjennomgående har vært mye lavere enn de offentlige. Skolene har hatt sine egne lønningssystemer.

En human pedagogikk for hele mennesket

Pedagogikken er utledet fra et antroposofisk verdi- og verdenssyn. Antroposofien forholder seg til mennesket, natur og samfunn på en åndelig og spirituell måte. Pedagogikken bygger på ideen om utviklingsfaser i 7-årsintervaller og undervisningen tilpasses hvert alderstrinn. Elevenes mer mytiske bevissthet i barneskolealderen møtes med eventyr, sagn og legender fra ulike kulturer. Gradvis skal tenkning og dømmekraft utvikles, slik at elevene gjennom intellektuell læring kan utlede og forstå ulike teoretiske konsepter. Viktig er også evnen til å stille spørsmål, og å kunne sette kunnskaper inn i historiske og faglige perspektiver.

Videre har tanken om de tre vesensleddene tanke, følelse og vilje, og hvordan de spiller sammen, stor betydning for den pedagogiske praksisen. Kunnskaper som forbindes med positive følelsesopplevelser styrker hukommelsen, men er også med på å skape en tenkning fylt av hjertekrefter. Muntlige

fortellinger spiller derfor en sentral rolle. Viljen pleies gjennom kunstneriske aktiviteter i flere fag, gjennom eurytmi, sang, musikk, resitasjon, rytmiske leker, maling, modellering og ved elevenes egen bearbeidelse av undervisningsstoffet i arbeidsbøker. De skrives for hånd og illustreres alt etter tema. Håndarbeid- og håndverksfagene har også stor betydning i utviklingen av viljen og en mer erfaringsbasert læring. Moderne forskning viser nå at håndens arbeid også styrker hodet og kognitive prosesser, man snakker i dag om håndens intelligens.

Kunstnerisk aktivitet preger slik skolehverdagen og viser seg også i årstidsfester som feiringen av Mikkelsmess på høsten, julemarked med teateroppsetninger og Stella Polaris, karneval og utallige månedsfester. Der møtes hele skolen i salen og viser frem for hverandre hva de holder på med som sang, eurytmi, musikk, dans, resitasjon eller små faglige foredrag. Det kunstneriske er noe steinerskolene er viden kjent

for, nærmest et varemerke. Men metodikken i både humanistiske, og spesielt de naturvitenskapelige fagene er vel så viktig. Man arbeider fenomenologisk, gjennom observasjoner, beskrivelser til utledning av lovmessigheter.

Nesoddelever og konkurransen «Unge forskere»

Når elevene skal velge videregående skole, er det mange fra Nesodden Steinerskole som velger å gå på Oslo By Steinerskole, som er en ren videregående skole med fem ulike linjer. I 3. vgs må elevene skrive en semesteroppgave hvor de fordyper seg i et selvvalgt tema. Flere av disse fordypningsoppgavene blir meldt på til den nasjonale konkurransen *Unge forskere*. I årene fra 2017 til og med 2021 utmerket flere av nesoddelevne seg i denne konkurransen. Syv elever herfra vant henholdsvis 1. og 2. priser med sine oppgaver, både i humanistiske og naturvitenskapelig emner. Dette er kanskje ikke like kjent som at enkelte elever utmerker seg på kunstneriske felt.

Økonomisk krise

Å drive skole er komplisert, og kanskje spesielt for en alternativ skole, som ikke har kommunens skoleadministrasjon i ryggen, men driver for seg selv. Skoleåret 2002/03 kom det store sjokket for en dag. Skolen sto på konkursens rand. Den hadde mellom fire til fem millioner i kortsiktig gjeld. Det var ikke betalt arbeidsgiveravgift på en stund, og heller ikke betalt inn til Statens pensjonskasse. Man skyldte i tillegg penger til firmaer på Nesodden.

En stor ryddeaksjon ble satt i gang. Skolen fikk et nytt regnskapskontor og ny revisor. Man laget en plan for oppsigelser, antall årsverk på 50 var altfor stort. Innen 2004 hadde man redusert antall ansatte med 12 årsverk. Det viste seg også at skolen hadde utestående rundt én million kroner i ubetalte foreldrebetaling. En mindre heldig kultur, hvor noen foreldre ikke betalte skolepenger, hadde fått spre seg. Nå ble det innført strengere kontroll, og ubetalte regninger ble sendt til rettslig

inkasso. Lærerne bidro med å gå 10% ned i lønn i en periode. I 2004 solgte stiftelsen også barnehagebygget i Eysteinsvei for å få inn friske penger.

Etter et par år med skikkelig hestekur viste regnskapene at skolen gikk i pluss og all kortsiktig gjeld var betalt ned. Det var en tøff tid, hvor det likevel ble prioritert å opprettholde det pedagogiske tilbudet, så lærerne arbeidet mer for å gi best mulig tilbud til elevene. I 1992 hadde skolen utvidet med et videregående trinn, noe som også var ressurskrevende. Da Oslo By Steinerskole ble opprettet i 2001 fikk Nesodds skolen problemer med rekrutteringen til eget videregående trinn. Elevene syntes tilbudet i Oslo var mye mer spennende. Den siste videregående klassen på Nesodden gikk ut i 2006. Etter det kunne skolen konsolidere seg på nytt og satse fullt på grunnskolen.

Foreldrene stilte opp med gaver, auksjoner, kafévirkksomhet og mange andre tiltak. Foreldregruppens kunnskaper og vilje var helt uvurderlig i

denne prosessen, de sto for flere organisatoriske grep som var med på å redde skolen. Svend Skjøsberg tok blant annet permisjon fra sin vanlige jobb for å gå inn som daglig leder i et år. Nok en gang viste samhold, begeistring og stå på vilje seg til et gode for et høyere mål; denne gangen å redde skolen.

Tilsyn og 6-åringene

En ny store krise kom 2016/17 etter et tilsyn fra Utdanningsdirektoratet som gjaldt opplæringen og plasseringen av 6-åringene. Den ble menneskelig svært vanskelig fordi det splittet miljøet og handlet om viktige pedagogiske prinsipper. Steinerskolene var fra starten av sterkt imot at 6-åringene skulle begynne på skolen, da dette kom opp som et tema, og etter hvert ble vedtatt. Man hevdet med styrke at de ennå ikke var skolemodne og hadde det best i barnehagen. Etter innføringen av reformen, forhandlet Steinerskoleforbundet seg frem til et unntak. Steinerskolene kunne fremdeles fortsette å ha

6-åringene i barnehagen, noe som sto høyt i kurs og ble praktisert på Nesodden, men det formelle ansvaret for elevene ble lagt til skolen. Formelt sett var 6-åringene skolens elever.

Sjokket kom etter konklusjonen på Utdanningsdirektoratets tilsyn. Det kom skolen i hende 8. desember 2016. De mente at skolen ikke hadde oppfylt sitt ansvar med oppfølging av 6-åringene i barnehagene, verken administrativt eller pedagogisk. De mente dessuten at det var et stort problem at barnehagene ikke var samlokalisert med skolen, men plasser flere steder rundt på Nesodden. Utdanningsdirektoratet krevde at skolen ordnet opp i dette og lukket avvikene de hadde pekt på innen 8. februar 2017. I motsatt fall risikerte skolen å miste bevilgningene til skoledriften.

Konklusjonen, tidsfristen og konsekvensen av den slo ned som en bombe. Skolen opplevde å ha vært i god tro, og mente selv de hadde et åpent og tillitsfullt samarbeid med samtlige barnehager. Det ble hektisk

møtevirksomhet i skolens ledelse, styre og med barnehagene rett før jul. Styret forsto at det bare var en ting å gjøre; flytte 6-åringene fra barnehagene til skolen innen 8. februar, noe som utløste et voldsomt foreldreopprør og krise mellom skolen og barnehagene. Det ble en vond tid for alle parter, mest for berørte barn og foreldre og barnehagene som mistet 6-åringene midt i året.

Skolen hev seg rundt, ryddet plass, skaffet utstyr og ansatte pedagoger til to 1. klassegruppene. Og viktigst – man skulle drive 6-åringspedagogikk, noe skolen har holdt i hevd siden da. Mange fryktet at skolen ville miste elever på grunn av denne konflikten. Det skjedde ikke, snarere tvert imot. Søkningen til 1. klasse har vært stor, enkelte år måtte man opprette to klasser. Foreldre, elever og lærere virker fornøyde med tilbudet skolen har skapt. Klassen som ble opplevde flyttingen er nå gått ut av 7. klasse, og det virker som sårene fra den gang nå er leget.

Hvor står skolen nå?

Daglig leder Kristin Lervik er optimist hva gjelder fremtiden, men peker også på utfordringer. Det kan være vanskelig å få tak i steinerpedagoger, og man opplever et generasjonsskifte i lærerstaben, mange av de gamle med lang erfaring er nå blitt pensjonister. Skolen har mange sterke tradisjoner, men må også kunne fornye seg i møte med en ny tid med store kulturelle, teknologiske og miljømessige forandringer. Økonomien er igjen blitt presset, på et par år er statstilskuddet og tilskuddet til spesialundervisning blitt redusert med hele 4 millioner. Et stort problem for flere skoler, men Steinerskoleforbundet arbeider nå mot myndighetene for å få en endring på dette.

Kristin sier at skolen tar utfordringene. Nesodden opplever befolkningsvekst, skolen er populær. Den har en god lærerstab med et varmt elevsyn, kreativiteten blomstrer i alle klasserom. Nå gleder skolen seg til å feire sine 40 år til høsten 2023.

Maier – «Skomakeren i Sachsenhausen»

– som ble glassmesteren på Nesodden

Av Bengt Calmeyer

Karl Maier, glassmester på Nesodden i mange år, var i fangeleiren Sachsenhausen i Tyskland under krigen en redning for flere nordmenn. Det er ikke for drøyt å si at han reddet mange liv ved sin smartnes, like overfor de tyske gestapistene og SS-vokterne i leiren.

Karl Maier fotografert i Prag før han kom til Norge.

Maier kom til Norge i 1937 som politisk flyktning fra det nåværende Tsjekkoslovakia. I likhet med mange forfulgte landsmenn på flukt ble han innkvartert på Nesodden, nærmere bestemt på Bakernes Feriehjem på Hellvik-tangen. Det var ingen tilfeldighet at tsjekkerne fikk opphold på Bakernes Feriehjem, eieren av eiendommen var jo medlem av LO, som hadde engasjert seg sterkt i flyktningesaken da Hitler kom til makten i Tyskland og forfølgelsen av alle som var på venstresida i politikken tok til. Maier var aktivt medlem i det sosialdemokratiske

parti i Tsjekkoslovakia, og i hjembyen Klostergrab i Sudetenland ble det dannet en krets av likesinnede, i aktiv kamp mot nazismen. De hadde gått inn i Tyskland med illegalt materiale i mange år, det gjaldt forbudte aviser, bøker og annet som var svartelista i «Det tredje rike».

Hitler fikk landet

Tsjekkoslovakia etter press fra vestmaktene hadde måttet avgi en del av sitt territorium, kalt Sudetenland til Tyskland, der Maier kom fra. Dette fordi befolkningen der var først og fremst tysk-språklig. Karl var av nazister i hjemlandet blitt registrert. Spioner kjente til hans illegale opphold i Nazi-Tyskland. Han var derfor høyt oppe på lista til Gestapo over tsjekkere som skulle arresteres straks Hitler fikk makten også i Praha.

I Norge fikk Maier mange venner i det politiske miljøet, blant dem den gang varaordfører i Oslo, Einar Gerhardsen og Halvard Lange, utenriksminister etter krigen. Mange av disse vennene som han fikk som flyktning i Norge

møtte han senere som fanger i Sachsenhausen konsentrasjonsleir der Maier selv for lengst var blitt plassert, etter det tyske angrepet på Norge. Han var en tidlig fange med nr. 37734. Han var straffange i skoprøve-verkstedet. Derfra kunne han hjelpe sine nye landsmenn, både fordi han hadde erfaring, kjente systemet, vokterne, SS-folket. Både med råd, av og til mat han orget og annet. Spesielt viktig var det at Maier hadde oppnådd en spesiell uoffisiell status som fange, fordi han hadde laget på kommando et par praktstøvler til General Eicke, den øverste sjefen for all internering av politiske fanger og jødiske menn og kvinner i hundrevis av dødsleire som var etablert i Tyskland og tyskokkuperte land. Karl Maier var («Kalle» som han nå het) som ettersøkt «terrorist» dømt til døden ved en såkalt Folkedomstol i Dresden. Han ventet på døden, i den byen han mange ganger hadde oppsøkt illegalt. Og det var ingen tilfeldig død som ventet ham. Som tysk «forræder» ville ikke SS spandere kuler og krutt, men halshugge ham. Det gjaldt alle

tyskere som var dømt til døden. De ble henrettet i grupper på 8–10 av gangen i det fengselet der Maier satt etter dommen.

Maier ble spart

Den morgen Maier skulle henrettes sammen med åtte andre, fikk uforklarlig nok morderne bare henrettet åtte, slik at den niende ville få et ekstra døgn. Maier var den niende i rekken. Men fortsatt dødsdømt. Men den store, barmhjertige Hitler utstedte akkurat da et amnesti for dødsdømte sudetere, de nye riks-tyskere. Maier var dermed «bare» en livstids fange, først i et fengsel i Berlin, ferden gikk videre til Oranienburg, til KZ-leiren, Sachsenhausen. En tidlig fange blant de langt over hundretusen som passerte gjennom Sachsenhausen i løpet av fem år, mange på vei til evig hvile.

Maier hadde skomakerpraksis og derfor ble han satt i arbeid i Schuhprüfstelle, stedet der Wehrmacht og SS eksperimenterte med kunstig lær til soldatstøvle. SS lot fanger gå i dagevis med prøvestøvler inntil de segnet om, ble dratt bort og likvidert. Det var

helst øst-europeiske, spesielt russiske fanger som fikk æren av å gå med støvlene til de segnet om.

Skomakererfaring hadde han også fra Oslo. Etter at han hadde fått arbeidstillatelse i Norge i 1940, hadde han begynt på et skomakerverksted i Rådhusgata i Oslo, der var det også en ortopedisk skomaker. Maier hadde lært noe hjemmefra i Klostergrab om ortopediske sko og her fikk han ytterligere kunnskaper som kom til nytte, ikke minst i Sachsenhausen.

Han trivdes veldig godt i Norge, i Oslo og på Nesodden. Som nevnt sto Maier høyt på Gestapolista, så det varte ikke mange dagene før de var på døra hans på Nesodden og arresterte han. Han ble satt inn på Nr. 19, og forhørt tidlig og seint på Victoria Terrasse, der Gestapo hadde flyttet inn. Lange og harde avhør, ikke minst var forhørerne sterkt interessert i hvordan motstandsnettets hans var organisert i Klostergrab.

Ved et tilfelle oppdaget imidlertid Maier at mannen som forhørte han hadde en liste over alle menn og kvinner i Maiers nettverk i

hjemlandet. Dermed kunne han fortelle om nettet. De visste likevel hvem som var med, de måtte jo alle være arrestert. Dermed unn gikk han tredjegrads forhør og mishandling. Det ble bare noen småspark og neveslag. En ting var han oppmerksom på, og det var at Gestapo elsket å skyte folk under flukt. De lokket arrestanter til å forsøke å flykte slik at de kunne skyte dem i flukten. Karl Maier fikk derfor en luftetur ned i bakgården uten vokter med åpen port ut til Kronprinsensgate, men han lot seg ikke friste. Han visste hva som ventet. Det sto folk og ventet på ham.

Dødsdømt to ganger

Hva som var klart var at Maier levende eller død skulle sendes til Tyskland, og siden han overlevde lokkefellen, ble han transportert i live til Dresden, den byen hvor han hadde hatt så mange illegale oppdrag med forbudt litteratur. «Folkedomstolen» besto av en grinete dommer som delte ut dødsdommer enmasse.

I virkeligheten ble han dødsdømt to ganger i løpet av fange-

tiden. Andre gang har med de tidligere nevnte støvlene til Eicke å gjøre.

SS-general Eicke. Han opphevet dødsdommen over Maier i forbindelse med at han hadde sydd ortopediske støvler til generalen.

SS-generalen hadde nemlig gjort det helt klart for han at Maiers liv avhang av at han lyktes i å lage gode nok støvler. Eicke hadde undersøkt med en lang rekke ortopediske verksteder i Tyskland, men ingen hadde greid å levere støvler som gjorde at den bortsutte hælen til generalen ble eliminert ved skotøyet. Det var

for generalen antagelig liv om å gjøre å komme rundt å inspisere dødsleirene sine, blant annet den leiren hvor de arresterte jødene i Europa systematisk ble gasset, Auschwitz eller Birkenau som tyskerne selv kalte det. Et litt avsides sted i Polen.

Benådet igjen!

Da støvlene var klare ble Maier hentet med en SS-bil i Sachsenhausen. De ferdige støvlene skulle nemlig personlig leveres, og det i general Eickes palass. Til stede ved overrekkelsen var både fru Eicke og barna, og selvfølgelig en stor trupp av svartkledde SS-folk. Eicke prøvde støvlene og var fornøyd og dermed hevet han ikke bare en mulig dødsdom, men ga også Maier i virkeligheten en ny rolle å spille i Sachsenhausen som han ikke kunne ha drømt om. Han kunne under hånden hjelpe medfanger.

Den vellykkede historien med generalens støvler ble tydeligvis et samtale-emne blant SS-folket i leiren. Maier fikk under årene en rekke «hemmelige» oppdrag fra høyere offiserer om at de

ville ha nye støvler. Det gjaldt selvfølgelig leirsjefen August Kolb og en fryktelig offiser som bare ble kalt Pistol-Schubert, alt utenfor reglementet. Dette gjorde sitt til at han kunne redde landsmannen «Rulle», som var dødsdømt og skulle henges på appellplassen, men som i siste liten Schubert sparte. Denne «svartebørsen» førte også til at han kunne hjelpe doktor Sven Oftedal, som var fange, men plassert som lege i et av fangelasarettene i leiren. Oftedal – som ble sosialminister i Gerhardsens regjering. En dødelig lunge-epidemi oppsto og fangene døde enmasse. Det eneste som kunne stoppe epidemien var «sulfa».

Livsviktige tabletter

Oftedal ba Maier gjøre alt for at han på svartebørsen i Sachsenhausen kunne få tak i de livsviktige tablettene. Slike tabletter fantes bare i SS-hospitalet i leiren. Maier fikk kontakt med en «svartebørshai», en kjeltring i SS-uniform som lovet å skaffe en god del medisin mot et par støvler til fru. Leveringen av

medisinen til dr. Oftedal var et problem, overvåket som alle var natt og dag. Kalle gjorde en avtale med SS-kjeltringen om at han personlig skulle gå på postkontoret i Oranienburg og adressere pakken til skoprøveverkstedet. Da postlappen kom greide Kalle å underslå den. Som en følge av at han hadde et godt forhold til SS-sjefen på verkstedet fikk han anledning til å gå og hente pakken under oppsyn av vakter. Medisinen ble overrakt en sjeleglad Sven Oftedal.

I det hele hadde nordmennene en spesiell stilling leiren. De norske var blitt samlet på en egen brakke og det førte jo til at Røde Kors i Norge kunne sende mat til nordmennene i Sachsenhausen.

Det var kanskje ikke så merkelig at Maier hadde fått navnet «eksperten» av Gestapo i Dresden. Det viste seg jo i leiren at han var ekspert til å oppnå ting. Men tilnavnet hadde han fått fordi han hadde greid å lure Gestapo en lang rekke ganger under sine illegale turer inn i Hitler-Tyskland. To ganger hadde det vært nære på at han gikk klar.

En gang i skogen like ved den tsjekkiske grensen var han forfulgt av Gestapo med hunder, men han hadde i siste øyeblikk fått gjemt seg under en rotvelt. En annen gang var huset han hadde besøkt i Dresden nærmest omringet, men han hadde fått krøpet ut av et trangt kjellervindu og forsvunnet i natten.

Kalle kom ikke med

Den tredje gangen Karl Maier sto overfor døden var i forbindelse med dødsmarsjen da de russiske troppene nærmet seg Oranienburg i april 1945. Han måtte ut på en dødsmarsj.

Kanontordenen ble stadig sterkere. Alle visste jo at slutten nærmet seg for Det tredje riket. SS-folkene i Sachsenhausen begynte å gjøre seg klar til flukt og forberede sine gjemmesteder. Svenske Folke Bernadottes aksjon for å redde norske og danske KZ-fanger i Tyskland var nå i gang. De hvite bussene som hentet fanger i Sachsenhausen svingte inn porten og nordmenn og dansker ble kommandert ut på appellplassen. Det var tyskerne selv, SS-vokterne,

som sto for innlastingen av fanger. Med tysk grundighet og tillært mangel på godvilje ble hver enkelt nøye kontrollert, papirene dobbeltsjekket før man fikk komme ombord i bussen. Og det var bare nordmenn og dansker som hadde alt i orden som fikk være med. Det førte til at hvis man hadde utenlandsk fødested ble man avvist, og at noen som de siste dagene før bussene kom hadde vært innlagt på lasarettet

ikke kom med. Tsjekkeren Karl Maier ble kontant avvist trass i at nordmennene gjorde et stort nummer av å få han med. Men ingenting hjalp. Maier var ikke Skandinav! Basta!

Det førte til at Karl Maier sammen med tusenvis av fanger måtte gi seg ut på landveien vestover. Til sammen var det 13 norske og danske fanger som ikke kom med de hvite bussene, men måtte gi seg ut på det som ble kalt

Elleve av de tretten nordmenn og dansker fra dødsmarsjen. Karl Maier står som nr. 3 fra venstre i første rekke. Halvt skjult bak Maier står Eugen Keil (Steinwald), den norske jøden som Maier reddet ved å ta hans plass under oppstillingen, da de siste jøder i Sachsenhausen skulle i gasskammeret.

«Dødsmarsjen». Denne spesielle skandinaviske kontingenten som gikk dødsmarsjen var i tillegg til Maier, også noen dansker som hadde vært forlagt i andre, mindre leire og som kom for seint til leiren. Redningen: De hvite bussene hadde allerede kjørt. Også en jøde gikk sammen med dem. Eugen Keil (Steinwald) som hadde unngått å bli likvidert som jøde ved at Kalle hadde greid å bytte ut stjernen i armbindet hans med bokstaven N.

Det ble en fryktelig marsj, 30 mil uten mat og drikke, annet enn det den enkelte hadde greid å få med seg i lommene. Folk døde underveis, falt overende, orket ikke mer, og da kom det en SS-mann med pistol og gjorde det slutt.

Skomakeren maktet som overlevelsesekspert å få «orget» noe mat fra en bondegård, blant annet noe som førte til at den dødstrøtte Keil overlevde og ikke ble henrettet av de blodtørstige SS-folkene. At Maier kunne gå ut av kolonnen og vende tilbake med litt mat skyldtes at leirsjefen Kolb, som selv ledet marsjen i bil, ga

den skandinaviske gruppa lov til å forlate marsjen.

Den gamle idrettsmannen Maier greide strabasene godt og kom sammen med de andre skandinavene fram til den nordtyske byen Lübeck. De siste milene hadde gruppa fått kjøre med en svensk Røde Kors-buss som kom fra fangeleiren Ravensbrück med norske kvinner. Det hadde vært SS-voktere med bussene, fortalte de, for å kontrollere at de ikke stoppet underveis. Skandinavene fra Sachsenhausen hadde returnert til Below, hvor de håpet det var tillatt for bussene å stoppe og ta opp etterlatte fanger. Det viste seg å stemme.

Karl Maier kom til Trelleborg i Sverige med den siste Røde Kors båten. Det var etablert flyktningetransport med båt for de skandinaviske fangene til Trelleborg, før Lübeck ble bombet. Frau Broch i Klostergrab hadde rett «Lus betyr lykke!»

For lusete var de! Men reddet!

Tilbake i Norge

Lykken hadde stått Karl Maier bi

gjennom fem lange fange-år. Tilbake i Norge gjenopptok han sitt arbeid i skomakerverkstedet i Rådhusgata. Det gikk noen år. Så smalt det. Alle de forferdelige opplevelsene han hadde vært gjennom, kom stormende over han.

Han ble innlagt på Midtstuen Sanatorium, hvor han langsomt vendte tilbake til seg selv.

Hans politiske venner fra Sachsenhausen hjalp han til å

begynne en ny yrkeskarriere. Han ble utdannet glassmester, fikk egen forretning på Hellvik. For alle på Nesodden var han alltid selve glassmesteren.

Artikkelforfatteren skrev i 1990 boka *Skomakeren fra Sachsenhausen*. Boka kom på Dreyer Forlag. Utsolgt fra forlaget, men er å finne som lydbok på «Storytel». Boka kan lastes ned fra Nasjonalbiblioteket.

Karl Maier er også omtalt i Sven Egil Omdals bok *Nordmennene i Sachsenhausen*, Kagge forlag 2022.

De første rutebåtene i Bunnefjorden

Av Harald Lorentzen

Det er i 2023 hele 168 år siden den første ordinære rutebåten ble satt inn i rute mellom Kristiania og Bunnefjorden. Sett med våre dagers øyne var ikke denne ruten særlig omfangsrik, men et stort teknologisk framskritt for Nesodden, Oppegård, Frogn og Ås.

Rett over nyttår 1857 ble det innbudt inn til aksjetegning for å stifte et dampskipsselskap. Det var i første omgang for å sette et hjuldampskip i sommerrute mellom byen og Bygdøy.

Aksjetegningen gikk trått, man hadde ikke tro på at denne ruten skulle være lønnsom. Noen mente at hvis man laget en rute utover til Holmen i Asker, ville interessen bli større. En ny person kom på banen, han kunne nesten garantere at hvis det ble satt opp en rute innover Bunnefjorden, i hvert fall to ganger i uken, ja da skulle det bli tegning av aksjer.

Så med denne nye investor ble Christiania og Omegn Dampskibsselskab stiftet i mars 1857.

Det neste problemet var å få tak i ett eller to dampskip. Selskapet satte seg i forbindelse med et nystiftet mekanisk verksted i Bergen som var villig til å bygge en hjulbåt for selskapet. Kontrakt ble tegnet. Selskapet fikk samtidig kontakt med brukseier Treschow i Larvik, han kunne tilby en hjulbåt bygget 1847 av tre, som het «Dragen».

Med «Dragen» på plass kunne det nystiftede selskapet kjøre sin første rutetur i helgen 6. juni 1857,

Interessert i Nesoddens historie?

Vil du ha kunnskap om steder, personer, tidsepoker, kysten, landsteder og næringsveier?

Nesoddens historie foreligger i tre bind utgitt mellom 1979 og 2005. Første bind, utgitt 1979, dekker historien fra de eldste tider til ca år 1800. Det foreligger bare i begrenset antall. Annet bind, skrevet av Christian Hintze Holm, handler om perioden år 1800 til 1930. Harald Lorentzen har skrevet siste bind, som går fram til ca år 1980.

Bind 2 og 3 er fortsatt til salgs gjennom historielaget. Kr. 300 pr bind, begge for kr. 500. For medlemmer er prisen kr. 250 pr bind, begge for kr. 400.

Kontakt Kari Østvedt, tlf. 932 49 274 eller epost k-oestve@online.no.

D. B. (240)

Route for Dampskibene **Bygdø** og **Dragen**

fra 19de Oktober 1857.

Hver Søndag mellem Christiania, Sandviken, Holmen (ved Skydsstationen Ramsborg) og Blakstadstranden.

Hver Mandag, Fredag og Løvedag mellem Christiania og Bundefjorden.

Den vestlige Route:	Den østlige Route:
fra Blakstadstranden . . . Kl. 6 30' Morgen	fra Næsset Kl. 6 30' Morgen
- Holmen 7	ved Bunden 6 40'
- Sandviken 7 45'	- Brevik 6 50'
til Christiania 9	- Garderstranden 7
fra Christiania 3 30' Efterm.	- Blylaget 7 10'
- Fredriksborg 3 40'	- Bekkensteen 7 30'
- Sandviken 5 15'	- Kirkevig 7 50'
- Holmen 5 45'	- Helvig 8 15'
til Blakstadstranden 6 15'	til Christiania 9
I Snarøund og ved Rækkebugten stoppes	fra Christiania 4
for at landsætte Passagerer.	ved Helvig 4 45'
Fartøiet overnatter ved Blakstadstranden.	- Kirkevig 5 10'
	- Bekkensteen 5 30'
	- Blylaget 5 45'
	- Garderstranden 5 55'
	- Brevik 6
	- Bunden 6 10'
	- Næsset 6 15'
	Passagererne maa besøge Ombord- og
	landsætning, da der ikke er Anledning til at
	lægge til ved Stoppestederne.
	Fartøiet overnatter ved Næsset.
	Bestyrelsen.

Ruteplan for hjulbåtene «Bygdø» og «Dragen» høsten 1857. Christiania-Posten 16.10.1857.

men bare mellom byen og Bygdøy.

Den nye hjulbåten fra Bergen fikk navnet «Bygdø». Den lot vente på seg og på et tidspunkt ville selskapet ikke overta båten da de mente den ikke var bygget i henhold til kontrakten. Ledelsen i det nye selskapet ble nok presset fra aksjeeierne, både de som var lovet rute i Bunnefjorden og de

som ville til Holmen og Sandvika. Hjulbåten «Bygdø» ble ferdig og en dag første uken av september lå den klar til trafikk i Piperviken.

Det ble nå laget en vestre og en østre rute og begge hjulbåtene betjente begge to.

I Bunnefjordruten (den østre rute) ble Nesodden tilgodesett med tre ukentlige anløp,

Hjulbåten «Bygdø» fikk mange år på innsjøen Eikern i Buskerud.

mandager, tirsdager og torsdager.

Det første stoppet hadde hjulbåtene på Hellvik, deretter Kirkevig før den krysset fjorden over til Bekkensten på Oppegårdssiden. Så over fjorden til Blylaget. Skipet dampet videre innover og krysset kommunegrensen til Frogn. Neste stopp var Garderstrand (ble senere hetende Glennestrand), og deretter til Brevik. Hjulbåten dampet nå inn til «Bunden» og avsluttet på Næsset.

De nye båtene var hjulbåter, de som ville reise, eller frakte noe med dem, måtte komme i egen båt ut til hjulbåten og komme seg om bord, brygger hadde man ikke, forteller den første ruten, dette kom senere.

Utviklingen gikk videre.

Sommeren 1858 begynte hjulbåtene å ta med seg post fra hovedstaden. Det ble opprettet et postkontor på Næsset. De fikk imidlertid ikke lov å frakte pengebrev og verdipost. Nå ble ruten endret til ukedagene mandag, onsdag og fredag. I helgene skulle selskapet bruke hjulbåtene i fart på Bygdøy.

Etter tre og en halv sesong får vi 14. november 1860 høre at selskapet er i krise. De må gå den tunge veien til skifteretten og i mars 1861 var det klart for auksjon over selskapets aktiva. Hverken på første eller annen gangs auksjon fikk man den prisen det ble forlangt. Tredje gang måtte man anta budene på de to båtene. Dermed var det første eventyret med ruteforbindelse mellom Oslo og stedene i Bunnefjorden over.

Stillhet i noen år

Nå gikk det nesten fem år før vi atter hører om dampskip på Bunnefjorden. Avisen Aftenbladet kunne i februar 1866 melle at «Et lenge følt savn med hensyn til en regelmessig Dampskibsfart», nå var over.

Et Interessentskap hadde kjøpt dampskipet «NEPTUN» som etter å ha fått installert en ny kjele ville begynne sin fart i mai dette året. Skipet ville få en ny passasjersalong akter. Ruten ble fra Jernbanebryggen i Kristiania, via Fiskevolden, Ljan og Ingiers brygge, over til Kirkeviken (på Nesodden), over til Bekkensten i Oppegård, over til Blylaget, og derfra via Bogen (ved Kjærnes) inn til Nesset.

Det opplyses at rutene blir «ordnet saaledes at forretningsfolk alle hverdager vil kunne være i Christiania kl. 8 1/4 og vende tilbake 3 1/4.»

Dessverre så står rutene i avisen kun underskrevet med «Direksjonen». Det er derfor ikke mulig å vite hvem som sto bak tiltaket. Det mest trolig er at det var det nye Christiania-Oslo Dampskibsselskab som kjøpte denne båten.

Noe vellykket tiltak var det nok ikke. I august 1866 var mange små båter på lysttur men «Neptun» fikk ikke noe lysende omtale. Den kunne ikke måle seg med de andre «hverken hva «Komford eller renslighet anngår».

Samme året (1866) ble selskapet Christiania-Oslo Dampskibsselskab stiftet.

«Under Navn af Christiania-Oslo Dampskibsselskab stiftedes i et Aktieselskab med Formaal at anskaffe Dampskib til Fart paa Christiania nærmeste Oegn, og Havnekommistionen har velvilligen overlat Plads ved Pale-Bryggen for Selskabets Fartøyer, der i Mai Maaned førstkommende Ville blive satt i fart.»

Rutebåten «Neptun» kan vi følge ut året 1866. I oktober opplyses det at den skulle komme i fart våren 1867, men dette skjedde nok ikke.

Christiania-Oslo DS var en god forretning. Ved årsskiftet 1866-1867 kunne de gi 12 % utbytte. Ny aksjetegning og bestilling av to nye, større båter for levering og klar til bruk i mai 1867.

To nye båter – selskapet har totalt fem

Det ble vår og forsommer 1867. To nye skip ble levert fra Akers mek. Verksted, den ene er viktig for trafikken i Bunnefjorden, dampskipet «Pallas».

«Pallas» gikk som «Neptun» året før, langs Nordstrandlandet, Ingierstrand og over til østsiden

av Nesodlandet og helt inn til Nesset i Bunnefjorden. Den var 81,9 fot lang, 11,9 fot bred og stakk 6,9 fot dyppgående. Da «Pallas» begynte sin rute inn Bunnefjorden i 1867 gikk den også til bryggen som het Bogen ved Kjærnes i Ås.

På lysttur

I juni 1868 var en del arbeidere ved det nye veianlegget i Ås på en lysttur i Bunnefjorden med dampskipet «Pallas». Stemningen var god, og da man var kommet midt ut på fjorden fikk en av arbeiderne det innfall å fyre saluttskudd med dynamittpatroner som han hadde med seg.

Patronene ble lagt på en håndspade og rørene antente, to skudd gikk av med et dyktig smell, men den tredje patronen falt, da den ble antent, ned i vannet og eksploderte uten at noe smell kunne høres, like under skipet som ble løftet halvannen alen i været.

Det ble øyeblikkelig undersøkt om det var skade og man fant et hull i bunnen, hvor igjennom vannet strømmet inn, dog ikke i større mengder enn at pumpen kunne holde den flott inntil de

Route		
for		
Dampskibet "Neptun".		
Mandag, Tirsdag, Onsdag, Thursdag og Lørdag Kl. 6 Form. (første Gang Mandag den 13de August) afgaar Fartøiet fra Bunden og er ved Nesset Kl. 6 1/4 og anløber de sædvanlige Stoppsteder, ankommer til Christiania Kl. 9 og lægger til ved Pale- eller Jernbanebryggen, afgaar de samme Dages Eftermiddag Kl. 4 paa Bunde-fjorden og anløber paa Udtour de samme Stoppsteder, er ved Bunden Kl. 7. Fredag ligger Fartøiet stille og renses.		
	1ste Plads.	2den Plads.
Fra Christiania til Fiskevolden	12 β	8 β
" Do. " Dhrr. Ingiers Brygge	14 "	10 "
" Do. " Præstekjæret	16 "	12 "
" Do. " Bækkensteen	20 "	16 "
" Do. " Blylaget	20 "	16 "
" Do. " Nesset	24 "	16 "
" Do. " Bunden	26 "	18 "
Passagertoi indtil 24 Punds Vægt gratis. Fragt gods efter nærmere Bestemmelser. Børn halv Fragt. Fra et til andet mellemliggende Stoppsted altid 6 β.		
Christiania, den 7de August 1866. Directionen.		

Ruteplan for «Neptun». Christiania Inteligenssedler 10.8.1866

nådde tilbake til Palæbryggen hvor folk kunne gå i land.

Sommeren 1868 var lik som året før. «Pallas» var etter datiden en stor passasjerbåt. 4 manns besetning og med plass til 150 passasjerer.

«Pallas» gikk først til Ljan før den krysset over fjorden til Nesodderlandet og nå innom Sørbystrandbryggen, derfra til Presteskjær. Det var bare sommerstid at båten gikk i sin rute. På vinteren laget man «vintervei» som gikk på isen fra Brevik, via Blylaget og Presteskjær til Hellviktangen før den krysset fjorden. En ikke helt ufarlig reisevei.

Det var her presten i Nesodden kirke hadde sin brygge (derav bryggens navn Presteskjær) for å komme over fjorden til sitt andre sognekall som var i Oppegård. Dette var et anex tilhørende Nesodden kommune.

Vinteren tok sitt grep om fjordtrafikken, men da blåisen kom i bakkene og et nytt år sto fram i kalenderen var det atter tid for å gjøre klar

båtene til Christiania-Oslo Dampskibsselskab. Nå er vi kommet til 1869.

«Pallas» i ruten inn i Bunnefjorden til Nesset skulle trafikkere som året før.

To nye år passerer, 1870 og 1871. Stadig prøver man nye ruter for «Pallas». Sommeren 1871 forsøkte man med rute via Gressholmen, Langøya nordre, Hellvik, Sørbystand, Presteskjærene, Rødsten, Haslum med «Pallas». Det var nok disse årene 1869–1871 som var den beste perioden for selskapet. Året 1871 ga også 6% utbytte til aksjonærene. Det var tydelig at villabebyggelsen skjøt fart.

Så kom påsken 1873 og nå var det klart for en ny sesong med daglige avganger i rutene til Bunnefjorden. Posten var en viktig del av inntektene, nå fikk selskapet postbidrag for å ha med post til Nesodderlandet og Oppegårdlandet i Bunnefjordruten.

De reisende ville ha flere anløp. Det ble atter vinter og stille på fjorden. Stille var det ikke blant aksjonærene i Christiania-Oslo Dampskibsselskab. Direksjonen

innkalte til en ekstraordinær generalforsamling i mars 1874. Året før ville direksjonen forhøye prisene, nå ville de avvikle selskapet og selge båtene.

Det ble en turbulent sommer. «Pallas» som gikk i Bunnefjordruten innstilte anløp av Bækkensten og Rødsten på Oppegårdssiden, de hadde fått konkurranse av hjulbåten «Bundefjord» i det nystiftede «Interessentskapet Bundefjord».

Den ga opp farten i Bunnefjorden og «Pallas» gikk over i Vestfjorden, til Askerlandet.

Våren 1874

Den 10. april 1874 ble en del av de som eide store eiendommer langs Bunnefjorden, på Nesodden og Oppegårdssiden samt i Frogn, enige om å danne et Interessentskap for å drifte et dampskip i passasjerrute på Bunnefjorden, fra Kristiania til Næset.

Fra Nesodden var det gårdbruker Carl Svestad som bodde på gården Svestad. Han var egentlig fra gården Haslum i Frogn, men hadde giftet seg med datter Julie Petra på Svestad

gård på Nesodden, og overtok denne gården i 1855. Han var viseordfører samt medlem av formannskapet og herredstyret på Nesodden.

Carl Svestad var født 1827.

Fra Oppegård var det Peter Blix Gill Enger som bodde på Bålerud gård i Oppegård. Han var Nesodden og Oppegård sin ordfører 1869–1879. Han var født i 1837.

Fra Oppegård var det dessuten Peter Edw. Eriksen. Han hadde et stort sommerhus på Rødsten i tillegg til sin kullforretning i Kristiania, han bodde til daglig i hovedstaden.

Fra Frogn var det banksjef Fritz H. Frølich, hvis sønn Fritz Sophus i 1871 hadde kjøpt Haslum gård i Frogn. Herfra gikk en gammel bygdevei opp til Sagstuen.

Fra Kristiania var det skipsmegler og dampskipsekspeditør Jens Meinich. (f. 1831). Han var engasjert i mange rederier og linjer ut fra hovedstaden.

Som selger og medeier i Interessentskapet var P. L. Henderson fra London, også megler eller eier av hjulbåten.

Interessentskapet ble stiftet 10. april 1874, men de hadde nok allerede på dette tidspunkt kjøpt en liten hjulbåt fra England. Vi kan 16. april 1874 lese i Morgenbladet:

«Dampbaaden «Princesse Louise» ankom i dag fra Skotland, bugsert av Dampskibet «Baltic». Denne noget usædvanlige Transportmaade er uagtet «Baltic» fik haardt Veir og Modvind paa Overreisen, løbet af uden synderlige Videverdigheder. «Princesse Louise», som er indkjøbt af et Interessentskab her for at sættes i Passagerfart paa Bundefjorden, er et ganske nyt Hjuldampskib, bygget af Træ, med gode Bekvemmeligheter for 1ft og 2den Klasses Passagerer. Fartøyet har en Lavtryksmaskine, der med et økonomisk Kulforbrug, giver det en Fart af 10 a 11 Mil i Vagten. Man agter at give Fartøyet Navnet «Bundefjord», og skal det, saasnart det er blevet en Smule oppudset efter Overreisen, strax begynde Farten paa Bundefjorden med 2 Ture ut og 2 Ture ind hver Dag.»

Hjulbåten «BUNDEFJORD» var bygget av tre i Middlesbrough og var 73,8 fot lang, 12,2 fot bred og stakk 6.7 fot dypgående. Det er ingen kilder som oppgir byggeår, kun at den var ganske ny. Assuransesummen for det skipet var 7000 spesidaler. Etter ankomst ble det oppgradering på Nyland Verksted. Fra 1. juni 1874 ble den satt inn i ruten på Bunnefjorden. På forsommeren 1874 gikk hjulbåten en rundtur daglig. Den startet fra Nasset klokken syv om morgenen og gikk tilbake fra byen klokken 16.00. Etter 1. juli gikk den to rundturer daglig, syv om morgen og halv fem om ettermiddagen, med retur fra Oslo halv tre og halv syv.

Fra Jernbanebryggen i Kristiania gikk skipet til Hellvik, Presteskjær, Bekkensten, Rødsten, (Senere omdøpt Bålerud), Svartskog, Haslum, Brevik, Nesset.

Hellvik brygge lå ca. 50 meter nord for nåværende brygge. Her sluttet den gamle rodeveien som kom sydfra på Nesodden. Herfra kunne man komme seg opp til gårdene Berger og Skoklefall og

videre over til vestsiden, samt ned til Nesoddtangen gård.

Neste anløp var Presteskjær. Dette var et viktig overfartssted for presten som skulle fra Nesodden kirken over til Oppegård kirke. Den gamle bryggen lå der vi i dag finner den flotte badeplassen om sommeren.

Så krysset hjulbåten fjorden over til Bekkensten før den dampet litt sydover til Rødsten. Dette stedet fikk senere navnet Bålerud. Det siste anløpet var Svartskog, før hjulbåten krysset Bunnefjorden over til Haslum. Her heter det i dag Solbukta, men her lå et viktig senter for industri og hagebruk i 1874. Så dampet man bort til Brevik som hadde bygdevei opp til gårdene på Dal. Det siste stedet man kom til var Nesset.

Da hjulbåten kom dampende måtte man gi signal om man ville være med. En hjulbåt er jo dessuten vanskelig å manøvrere inn og ut fra kaier på grunn av skovlhjulene på siden av fartøyet.

Kaptein ble Hans Larsen som fikk 30 spesidaler i måneden i hyre. Maskinist ble Anton Gundersen som tjente 25 spesidaler

i måneden. Billettør Christian Oppegård fikk 25 spesidaler.

Driften av hjulbåten var ikke slik man hadde håpet på. I august 1874 satte man ned passasjerfrakten til det halve. I tillegg gikk man innom Ljan tre ganger i uken i stedet for Hellvik. En av interessentene foreslo allerede 15. august, etter litt over to måneders drift, å selge hjulbåten og innstille driften. De andre i ledelsen foreslo imidlertid å skaffe en annen båt, de trodde på dette prosjektet. Man innstilte dog ruten og la ut båten på salg.

Det viste seg at hjulbåten ikke var særlig egnet til ruten og selgeren P. L. Henderson måtte ta den tilbake.

Interessentene ga seg ikke, men gikk til det skritt å kontrahere en ny båt i Hamburg for levering i mai 1875. Det var et stort løft for det nystartete selskap, og de måtte tegne ny aksjekapital. Nå ble også Interessentskapet et aksjeselskap og døpt om til Bundefjord Dampskibsselskab.

Vi vender tilbake til hjulbåten

Til den nye dampbåten kom i fart sommeren 1875 leiet man inn hjulbåten som fortsatt bar navnet «BUNDEFJORD». I juli 1875 var hjulbåten til salgs.

Det var nok kjøpere til hjulbåten, for året derpå, i 1876 er den døpt om til «NÆSSET» og det blir avertert med turer til Sæterstranden og Ljan i Bunnefjorden, nedsatte priser var lokkemidlet.

På store reisedager klarte ikke det nye ståldampskipet «BUNDEFJORD» trafikken alene, og hjulbåten som nå het «NÆSSET» ble leiet inn. For de to sesongene 1875 og 1876 tjente hjulbåten «NÆSSET» 291 spesidaler i inntekt.

Den 20. mai 1877 er det auksjon over «huldampbaaden «Næset» og nå skulle det skje noe.

Den skulle nå selges til det høyeste bud man fikk inn og hvem var det nå som kjøpte den tidligere Bunnefjordbåten?

Det var en av dem som sto i spissen for Interessentskapet våren 1874 som kjøpte båten – Peter Edw. Eriksen. Han var kullhandler og kjøpmann i daværende Kristiania og eide et stort sommerhus på Rødsten i Opegård.

I 1881 står hjulbåten «Næset» ute på salg igjen «på grunn av inntrufne omstendigheter». Eieren Peter Edw. Eriksen opplyser at den er i godt brukbar stand, og at den for fire år siden kostet 40.000 kroner. Nå lå prisen på 4.000 kroner. Hva hadde skjedd? – jo eieren var i store økonomiske vanskeligheter. Han hadde gått konkurs og han måtte også selge sitt store landsted på Rødsten i Opegård. ■

Fra Myklerud og Fagerstrand før og nå

Grethe Fossum og Erik Jakobsen tok oss med på vandring i ord og bilder på årsmøtet i historielaget i 2023

Fagerstrand fra sjøsiden med oljeanlegget som fortsatt ruver til venstre, mens båthavna for Fagerstrands båtforening dominerer foran stranda.

Grethe Fossum har gjennom mange år har gitt bidrag til Sopelimen. Hun er vokst opp i Fagerstrand og har bodd der i hele sitt liv. Gjennom bilder og ord tegnet hun et bilde av bygdelaget, dem som bodde der og av nkelststeder. Nyrydding,

torvskjæring på myra, hagebruk som attåtnæring, høner og grisehold var vanlig

Illustrerende detaljer og pussige hendinger ga tilhørerne et bilde av gamle dager og livsvilkårene da, og hvordan det nye samfunnet har vokst fram.

Hun fortalte om hvordan Myklerud skole, der Grethe selv har jobbet, kom i gang i 1862. Siden kom nybygg og utvidelser. Vannklosetter og dusjer kom først midt i 1950-årene. 17. mai på skolen skildret hun slik: « da møtte vi opp nybadet, pyntet og fine med nykrølla hår og pene smørbrød i skoeseke.»

Gjøfjell kapell ble innviet 17. mai 1901, finansiert gjennom donasjon fra tre søstre på Søndre Gjøfjell, ved basarer og andre tilstelninger. Nå kunne folk slippe den lange veien inn til Nesodden kirke i all slags vær. Før var det vanskelige kjøreforhold med de døde. Dåpsbarna hadde måttet ris på hesteryggen.

Treiders busselskap med kontor og garasjer på Fagerstrand har spilt en avgjørende rolle for ferdsel på Nesodden, ikke bare for folk på Fagerstrand, men for hele bygda. Det ble etter hvert en stor bedrift. Grethe minnet oss om veier som ennå ikke var bygget, hvor sent de kom, og om hvor lite som lå til rette for motorisert ferdsel. Båten var viktigst både for passasjerer og frakt.

Fagerstrand har hatt mange bedrifter og virksomheter. Godterifabrikken før annen verdenskrig ble til fiskematbedrift på grunn av sukkermangel. Senere ble det pølse- og kjøttfabrikk i mange år. Ilens brusfabrikk leverte til hele bygda.

Fagerstrand fikk idrettsplass, men også den største hoppbakken på Nesodden, med bakkerekord på 50 meter. Hopperne var lokale helter, men i 1970-årene forsvant hoppinteressen på Nesodden da snøen uteble.

JoBu-saga ble født på Nesodden Sag & høvleri – i stallen. Produktet ble så vellykket at det krevde mer plass. Men Nesodden kommune fant ikke passende tomt, så hele produksjonen ble flyttet til Drøbak.

Det store petroleumsanlegget på Fagerstrand ble illustrert med tall som viste hvor stor viktig virksomheten var i nesten et århundre. På topp i 1960 var det 100 ansatte og 2450 skipsanløp!

Du kan lese mer i Sopolimen for 2019, der Grethe Fossum sammen med Tørunn Jøranli har skrevet artikkelen *Oljeeventyret i Fagerstrand!*

Erik Jakobsen ga sin framstilling av bygda. Her er et sammendrag av hans innlegg:

Nesoddfolk som bor nord i bygda, vet nesten ikke hvor Fagerstrand er, men det lever vi godt med. Det er en nydelig sandstrand som regnes som den flotteste på Nesodden. Navnet Fagerstrand fikk den da bryggeribestyrer Bernau kjøpte stedet i 1892 og ga stedet navnet Fagerstrand. Før ble området kalt Grisebo, som var navnet på den nedre gården imot Frogn grense. Bukta ble kalt Hollenderbukta, for ifra tidlig på 1600-tallet og fremover ble det skipet ut mye plank og tømmer til Holland.

Isdriften kom i gang i slutten av 1850-årene. Da var Fagerstrandbukta det beste stedet å ankre opp. De kvittet seg med ballasten, som var sand (Grise), og gikk til ishuse og lastet opp. Det var også et vertshus der, med alle rettigheter.

Da vi dykket tidlig i 70-årene, fant vi kritt Piper, tallerkener og kopper. Isdriften holdt på frem til ca 1915. Parr i Drøbak var størst, men også Rosen i Spro var stor aktør. Isen ble skipet til Nederland

og England, men også andre steder i Europa. De engelske lorder ville gjerne ha norsk is, da den var renest og kunne brukes i whiskyglaset. Det ble sagt at man kunne lese The Times igjennom isbitene i whiskyglaset. I perioden 1870–1900 ble det skipet ut mest is i hele Norge fra området Fagerstrand og Spro.

Sanda som ble losset i bukta, hadde mye rart i seg. Det var planterester, insekter, småkryp o.l. Det har gjort sitt til at vi i dag finner flere planter, dyr, insekter og sommerfugler, som ikke finnes andre steder enn der sand ble losset. Vi finner derfor flere steder som har et rikt biologisk mangfold. Dette er blitt studert på Søndre Langåra og rundt Oscarsborg, hvor Norges miljø- og biovitenskaplige universitet i Ås utforsker området.

I Fagerstrand båthavn har vi en biolog som undersøker alle planter, sommerfugler og andre insekter, tar bilder og får det katalogisert, slik at vi kan få vite hva som finnes. På Aspon er det en sommerfugl som hun bare finner der, ellers så er det 8 forskjellige sommerfugler i havna, pluss at det finnes en rødsnutebille, som er rødlista.

Det gamle industrianlegget Norsk Brændelsolje A/S er historisk i seg selv. Det startet i 1920 og drev frem til 2011.

Ved hovedporten finner vi en gul bygning (1), som var garasje, verksted, skifterom og kantine. Går vi inn porten, ser vi administrasjonsbygget (2), hvor selve kontoret var. Går vi videre, ligger truckverkstedet (3) rett frem. På mesaninen finner vi en gammel separator, som ble brukt til å ta ut vann i spillolja. Bak ser vi en oljetank, nr. 6 (4), bygget i 1924. Den er klinkbygget og er nok en av de eldste som er igjen i Norge. Vi ser det gamle fyrhuset (5), som er fredet, men det er ikke gjort noe for å bevare det. Bak bygget står det en oljetank (6), som ga olje til fyrkjelen.

Det er dimensjoner over installasjonene på anlegget!

Brua ut til Dykkerskolen (7) ble bygget i 1922 og står der ennå. Går vi ut over brua og til piren, finner vi kaianlegget (8) der båtene la seg til for å bunkre. I dag huser piren en av verdens beste dykkerskoler, NYD.

Det gamle tapperiet er revet. Der ble det blant annet tappet 1 og 5 liter med White Spirit (min første sommerjobb i 1966.)

Ut mot sjøen, på brygga, ligger en kai (9) som ble bygget av tyskerne under krigen. Da vi tok vekk noen planker, fant vi at klypspikerhodene hadde hakekorsmerke på toppen. Langs fjellveggen lå tapperiet, hvor tankbilene fikk lastet tungolje.

Går vi videre, finner vi bygget på midten (10). Det var lagerlokale og

produksjonsområde. Her ble de første pappboksene med olje produsert fra 1967, men det ble mange ødelagte pappesker og mye lekkasjer. I 3. etasje ligger det et laboratorium, hvor alle prøver ble analysert. I første etasje finner vi i dag REDUCE, som Arne Karlsen driver.

Går vi oppover til høyre, kommer vi til Luttanken (11), som var stor. Da den ble revet, ble det kjørt vekk 35 billass med forurenset masse.

På vei til Nordkaia (13) der de store tankbåtene la til for lossing, er inngangen til en fjellhall (12). Går vi videre, kommer vi til kjemikaliefabrikken (14), bygd i 1961. Bygget ble kalt «Såpa», der det ble produsert såpeprodukter. .

Til høyre for dette bygget, finner vi en dør inn i fjellet (15). Her finner vi først to store sentrifugalpumper, som pumpet væske ut og inn.

Lenger inn er tre store tanker, to på 2,1 million liter og én på 5,8 mill. liter. Disse tankene var beredskapslager for Nato og inneholdt flybensin. Produktet het JET A1. Nato hadde disse tankene frem til slutten av 1990-tallet.

Disse tankene var ferdig bygget i 1958. Alt ble sprengt ut og ble til brygger og bedre plass. Når tankene skulle lages, ble alt valsa stål fraktet inn på slisker, toppen av tankene ble laget først, ble så heist opp, og første del av veggene ble sveiset rund, slik fortsatte de til riktig mål var nådd. For et arbeid, når en tenker på hva de hadde av hjelpemidler. Stålplatene hadde en tykkelse på rundt 20 mm.

Går vi tilbake og opp bakken, finner vi pumpestasjonen (16), som ved brann kunne pumpe vann til hele anlegget. Dammen heter Lilleruddammen, altså en bygget dam, der det ble skåret is fra rundt 1850. Lilleruddammen var kjent for å ha den reneste isen av alle. Til kronprins Olavs bryllup i 1929 ble det skåret ut mange 8 meters obelisker, som stod på Karl Johan med lys på toppen.

Vi går rundt Lilleruddammen og finner fire gamle fundamenter til tanker (17), men tankene er fjernet. Her ville Statoil sette opp nye tanker, som skulle inneholde gass, LPG, men på et folkemøte ble den planen nedstemt. Beboerne mente det ville bli for mye biltrafikk. Det er synd, for dette ble en av spirene til at hele anlegget ble lagt ned og flyttet til Sverige i 2011.

Fortsetter vi opp bakken, kommer vi opp til det vi kalte Bjerkefabrikken (18). Der ble det produsert polyester, helt til det skjedde en eksplosjon og brann, hvor en person døde. Etter at den brant, ble fabrikken lagt ned. I dag har X-VAC kontorer og garasjer der.

På hele området står det fortsatt mye tanker og rørgater som må vekk, om anlegget skal utvikles. Om det skal bygges boliger på fjellet der det er tanker inni, vil det by på en stor utfordring. Ville kanskje vært bedre at tankene ble fjernet, og det ble laget bomberom? Fundamentene som mange av de gamle tankene stod på, er flotte steinmurer, som i seg selv er grunn for bevaring.

Planlegging på Nesodden i 1960-årene

Av Kari Østvedt

Nesodden var en mager fjordbygd som ble Oslos sommerforstad og dernest forstadskommune. Slik har Christian Hintze Holm karakterisert utviklingen i kommunen.

Spranget fra sommerforstad til forstadskommune skjedde i tiårene etter krigen. Nesodden kommune var i sterk vekst. Fra 1946 til 1960 økte folketallet fra ca 4000 til 6500 i 1960. I begynnelsen av 60-årene var folkeveksten 5,4 prosent årlig. Bare Ski kommune hadde samme vekstrate blant Follokommunene.

I tillegg til de fastboende hadde kommunen en stor hyttebefolkning. Det oppgis ulike tall, men det er anslått at det kunne være 25.000 sommergjester som brukte butikker, veier, båt og buss. Andre kommunale tjenester var det sparsomt med i hyttestrøkene. Mange av hyttene ble likevel brukt som helårsbolig. Så en del av befolkningsveksten hadde sin

forklaring her.

Oslo hadde stor bolignød allerede før krigen. I tillegg var fødselstallene høye i de siste krigsårene og i etterkrigsårene. Bolignøden gjaldt ikke bare i Oslo, men alle kommunene rundt møtte en rekke utfordringer. Det stod klart at Oslo selv med en storstilt boligbygging ikke kunne dekke ønsker og behov hos byens egne innbyggere og de mange tilflytterne.

En politikk for å utvikle kommunen

Nesodden var en liten kommune med sparsomme administrative ressurser og dårlig teknisk infrastruktur. Veiene førte ned til

bryggene. Veiforbindelsene oppe på Nesodlandet var lite utviklet. Veiforbindelse fra Fjellstrand til Flaskebekk og til Fagerstrand kom først etter krigen, fra Flaskebekk til Granholt først i ca 1950. Asfaltering begynte først i 1953 og skjedde gradvis. Bussene gikk sjelden.

Kommunen selv hadde stor bolignød, og mange bodde fast i hytter av høyst forskjellig størrelse og standard uten at dette var registrert.

Det var stiftet en leierboerforening, som i 1948 ble konvertert til et *boligbyggelag*. Gjennom et nært samarbeid mellom kommunen og Nesodden boligbyggelag startet bygging av rekkehus med husbankfinansiering. Kommunen med ingeniør Knudsen i spissen så at kommunen ikke klarte å løse alle sine oppgaver uten en tilflytting som kunne sikre og utvide skattegrunnlaget. Med flere barnefamilier ville det bli nødvendig med skoler. Ikke minst drev framveksten av Tangenbyen fram behov for planlegging på en rekke områder.

I 1961 hyrte Nesodden

kommune inn Andersson og Skjånes, et toneangivende firma innen samfunnsplanlegging, for å utarbeide forslag til generalplan for Nesodden. Nå gjaldt det ikke bare økonomisk planlegging, men det var en bred tverrfaglig tilnærming. Etter løpende kontakt med Nesoddens politisk valgte og administrasjonen ble innstillingen til generalplan lagt fram i 1965.

Dokumentet har fyldige analyser av befolkningsutvikling, boligbygging, sysselsetting, kommunikasjon og veier. Ønsket om flere arbeidsplasser for *husmødre som ønsker å ha yrke utenfor heimen*, er poengtert. *«Etter som Nesodden, som enhver annen kommune, bør være interessert i høy yrkesfrekvens blant kvinner, er det først og fremst gjennom nye arbeidsplasser i sektoren forretningsvirksomhet og tjenesteyting at man kan oppnå det.»*

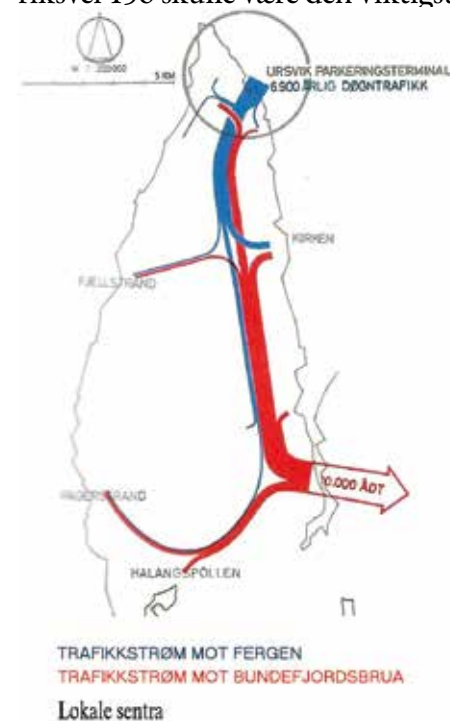
Det tok fem år før generalplanutkastet var ferdigbehandlet i kommunen i 1969–1970 etter at Kommunaldepartementet hadde hatt planen til behandling.

Alle planprosesser tar tid; mange

interesser skal avveies. Men i denne saken må tiden det tok, også hatt sammenheng med innholdet i planforslaget.

Bunnefjordsbro

Andersson & Skjånes hadde som forutsetning at det kom til å komme bro over Bunnefjorden til Nesodden. Dette var en pilar for de øvrige forslag. På dette grunnlaget vurderte de det som mest aktuelt at riksvei 156 skulle være den viktigste

Forventet trafikkstrøm til ferge og bru i 1965.

veien som tilføringsvei. Da ville det også være riktig å legge nye bo-områder på østsiden. Jaer ville ligge nær brua, og her burde mye av boligutbyggingen skje. Skoklefall ble utpekt som viktig framtidig sentrum både for bolig, skole og for næring.

Mange vil lure på om broen var en vill idé uten politisk forankring utenfor kommunen. Det var det ikke. Skissen til bro ble først utarbeidet i 1938. Vegkontoret i Akershus la i 1961 fram planer for bro fra Breivoll til Knardal med tunnel til Caspers mage på Dal. Broen var til og med inne i Norsk veiplan for 1969–73. Men i 1960-årene kom både planer for Europavei gjennom Østfold og diskusjon om lokalisering av hovedflyplass i veien for midler til å bygge bro over Bunnefjorden.

Mange jobbet for bru. Men en tverrpolitisk gruppe på Nesodden ble stiftet tidlig i 1970-årene med formål å stoppe broplanene av økt frykt for økt trafikk og forurensing. I mellomtiden ble veien fra Nettet til Sagstuen forbedret.

Brosaken var død.

Fergeterminal på Ursvik

Mest oppsiktsvekkende i ettertid var forslaget til ny fergeterminal på Ursvik.

Argumentasjonen gikk langs flere linjer:

1. gjennomføring av et fasadefritt hovedvegssystem fram til Nesoddtangen vil gripe sterkt inn i eksisterende forhold og bli meget kostbart
2. vei til Ursvik kunne legges fra Flatebygårdene med pent stigningsforhold og ligge lavt
3. det er forholdsvis enkelt å etablere direkte gangforbindelse fra Ursvik opp mot Tangen senter, slik at en større del av beboerne i dette området vil få en trafikkisikker og trivelig gangvei i akseptabel avstand til ferga
4. parkeringsbehov for opp til 1000 biler kunne legges i Ursvikbukta etter mudring og oppfylling
5. andre servicefunksjoner kunne legges nær parkeringsområdet eller på Skoklefall

Da det ble lagt fram, var det sterk politisk uenighet, og båtselskapet gikk for Nesoddtangen. Det

Slik tenkte man seg Ursvikområdet med ny fergeterminal.

samme gjorde busselskapet og Ursvik vel. Flertallet i formannskapet gikk for å utsette

valg av fergeleie, og kommunestyret bestemte til sist at Nesoddtangen fortsatt skulle være knutepunkt for buss og båt.

I ettertidens lys

Nesodden hadde politikere og kommuneansatte som tok tidens problemstillinger på dypt alvor, og de brukte et framstående planleggingsmiljø.

En del grunnleggende forhold om total befolkningsvekst og behovet for utbygging både av boliger og utvikling av kommunale tjenester står seg bra i ettertidens lys.

Ursvikbukta skulle omgjøres til båtterminal med store parkeringsområder og høyblokk på Hellviktangen.

med Flateby-gårdene. Biologisk mangfold er et ukjent begrep. Kulturvern likeså. Her skal det mudres og fylles ut! Det er interessant å se hvordan man ikke så behov for å tøyle bilbruk. Sykkelveier er uvent.

I en skisse over Ursvik-bukta er det tegnet inn en høyblokk på Hellviktangen. Veien ned til fergeleiet og parkeringsområdet ville måtte føre til en sanering av sommerhus av alle størrelser. Men hytter og sommerhus omtales ikke som hindring. Det planlegges for den fastboende befolkning.

For dem som har slitt seg opp trappene fra Ursvik, og fortsatt opp til Tangen sentrum via gangbrua ved Grøndahls vei og Blåbærstien en eller Okssval 2 en sommerettermiddag, framstår ikke mulig gangvei verken lett eller trivelig. Bedre er det heller ikke nedover en vintermorgen. Man kan spørre seg om de har brukt et kart uten koter?

Det er likevel lett å glemme hvor stor transformasjon som er skjedd på Nesodden siden 1960, ikke minst gjelder det tilvekst av boliger. Folketallet

er mer enn tredoblet. De store feltutbyggingene i Boligbyggelaget regi tok slutt i 1980-årene, men privat utbygging har seinere skjedd i hele kommunen. Det har vært konvertert hytter, fortettet og i stigende grad bygget større eller mindre felt initiert av entreprenører. Boliger i blokker er blitt etterspurt.

Christian Hintze Holms karakteristikk *forstadskommune* dekker fortsatt godt. Statsforvalteren foreslo ved kommunereformen at Nesodden skulle bli en del av Oslo.

Slik gikk det ikke. ■

Ursvik Vel 100 år feires i år!

Av Jorunn Aasterud etter samtale med Gunn Lepsoe, Berit Aaslund Andersen, Unni Karlsen og Kari Rudberg

Ursvik Vel ble stiftet i 1923. Den gang var det mest sommergjester som oppholdt seg der, og den gang gikk båtene innover Bunnefjorden. Nå er det fifty fifty med sommer- og helårsbeboere, og pr i dag er det ca 140 medlemmer i vellet.

Ursvik fra ca 1900.

Det var i slutten av 1920-årene at den store utparselleringen av Ursvik begynte. Vi kan følge sommerhusene som årringer oppover i lia – først de eldste store ved sjøen for de mer velstående

familiene, til de mer moderate oppover i bakkene, og de helt små hyttene oppe ved riksveien. Noen satte opp en plankehytte om våren, og tok den ned igjen om høsten.

Sesongen for sommergjestene startet normalt med båt fra byen til hytta på lørdag for å klargjøre for påsken. I påsken kunne man enten gå på ski, eller tomte måtte ryddes og båtpussen begynne. Sommergjestene levde på landet, og dermed var det for mange en sjarm å leve i enkle kår. Mat og drikke handlet de fra den lokale kjøpmannen på Oksval.

Det å komme tidlig på hytta hadde sine utfordringer. Det ble fyrst med ved, og sammen med stråleovn som sto midt på gulvet i stua, klarte de å få temperaturen opp. Det var ofte så som så med isolasjonen i de gamle sommerhusene, slik de fastboende hadde i sine.

Om vinteren var det lite snakk om hytta på Nesodden. Den var nærmest glemt. På den tiden låste man hytta for vinteren, og lot den ligge i dvale til våren atter kom med mildere og lysere dager. Utover 60-årene endret dette seg, og det ble stadig vanligere å ta turen utover om vinteren også.

Berit Aaslund Andersen, Unni Karlsen og Gunn Lepsø minnes sin oppvekst i Ursvik/Oksval

området på 1950–60-tallet. Kari Rudberg var sommergjest på Ursvik, og flyttet senere inn i «hytta» og ble fastboende. De forteller med stor entusiasme om en spennende og trygg oppvekst. Det var gøy å vokse opp på Ursvik med sommerturistene, svømmekonkurranser og dans og musikk på Isi-banen.

Berit, Unni og Gunn gikk i samme klasse på Berger skole, og de hadde mange klasse- og lekekamerater i Oksval/Ursvik/Hellvik/Berger-området. Det ble mye god trim av å sykle eller gå til og fra skolen. Familien til Kari flyttet ut til Nesodden/Ursvik tidlig på våren, gjerne ved påsketider, og de reiste tilbake til byen når eplene falt fra trærne, altså sen høst. Alle fire kan fortelle om små episoder fra oppveksten sin.

Gunn og Kari var perlevenner, og lykken var stor for Gunn den dagen Kari dukket opp på hytta. Jentegjengen på Ursvik fant hverandre fort, og den samme gjengen møtes regelmessig den dag i dag.

Karis far måtte på jobb i byen, og Kari på skolen. Når Nesoddbåten

tutet på vei inn til Ursvik Brygge, løp de ned for å rekke båten. Om badetemperaturen var levelig, tok de gjerne en dukkert før turen inn. Så tilbake igjen på ettermiddagen.

Kari og Gunn kan fortelle om livet på Ursvik om sommeren. Om badestranda på Ursvik som var privat, en andelsstrand hvor man måtte ha nøkkel for å få tilgang. Som andelseier kunne man invitere med seg venner, og her ble Kari og Gunn invitert med av venner hele sommeren.

Kiosken på Ursvik ble drevet av herr Negaard, som også var sommerturist. Det var et kjærkomment tilbud med is, brus, øl og «godteri», ja, til og med hermetikk kunne man få kjøpt om man trengte noe til middag. Varene til kiosken kom med båten til Ursvik brygge, og så fraktet på traller i skytteltrafikk til kiosken.

Posten og aviser kom også med båten, og disse ble lagt på langbordet inne i bryggehuset hvor sommergjestene kunne hente

Fortsatt er det begrenset adgang til Ursvikstrand.

sendingene sine.

Mye skjedde i Ursvikbukta. På stranda var det godt å møte venner. Der var det satt opp danseguly, og hver St.Hans var det bål og dans til levende musikk på plattingen. Platespilleren kom fram, og ungdommen spilte og danset til små plater i diverse kulører.

Berit kan fortelle om fiskebruket på Ursvik hvor hennes far, Tormod Aaslund var brislingfisker, som sin far. Fiskebrukene på Nesodden ble etablert rundt siste århundreskiftet. Slike fiskerlag besto av flere menn som slo seg sammen og fisket store mengder fisk under for eksempel makrellfiske og brislingfiske. Fiskebruket ble bygget av hennes

farfar, Asbjørn Aaslund i 1938. Fiskerne var borte hele uka, og Berit, som bodde i Olavs vei, gikk hver fredag ettermiddag nedover for å møte pappa. Her måtte hun vente mens de hang garnet opp til tørk på gælja (galgen), for så å ta følge oppover bakken hjem. For henne var det spennende å følge med på fiskernes arbeid og gjøren. En gang mens Berit sto og betraktet det hele, beveget hun seg bakover for å få med seg alt, og dermed så havnet hun baklengs i sjøen med alle klærne på. Hun kunne heldigvis svømme, men ble selvfølgelig veldig redd, og ble skikkelig fornærmet på pappa da hun hørte han si til de som ville

Fiskebruket til Aaslund med bua, gælja og Samson/A14M.

hoppe uti og få henne opp: «La henne klare seg sjøl». Der og da bestemte hun seg for det!

Videre forteller Berit historier om strabasiose båtreiser med fiskebåten «Samson». Været var ikke alltid på en båteiers side. Berit og hennes bror ble tatt med om bord i fiskebåten en stormnatt. Det handlet om å få båten på vannet, og bort fra land. Den måtte ikke bli knust imot land! Foreldrene la barna i hver sin køye, og spikret fiskegarn foran. På den måten skulle de ikke falle ut. De klarte nok en gang å redde båten.

Det morsomste Berit visste var å være med å fiske makrell! Det ble mange fisketurer, men en gang opplevde de godt fiske ved Jomfruland. Fisken strømmet til, og da alle bøtter og kasser var fylt opp av makrell, var det en som tok i bruk dobøtta – til stor latter og jubel for oss alle da sannheten kom fram og ble oppdaget.

Berit forteller videre;

«Det var ikke vanlig for oss barna som mer eller mindre vokste opp på fiskebruket, å reise på ferie. Det kunne hende at pappa «orket» å «feriere» med oss i

helgene når han hadde fri, og da var det stor stas å dra på båttur med fiskeskøyta. Vi dro til øyene i Bunnefjorden med hele familien, og noen ganger tok han også med hele skoleklassen.»

På Ursvik hadde alle brønn og utedo. Det må ha vært en kald fornøyelse for kvinnene som gnutket tøyet på et vaskebrett ute ved brønnen hele året. Ikke rart at de hadde mange fysiske plager senere i livet!

Bruket Aaslund lå plassert som nærmeste nabo til Spøkelseskogen – «Spøkern». Barna ble skremt med at det kunne være farlig å gå inn på den eiendommen der en mann hadde hengt seg.

Berit som elsket å plukke blåveis, og på den andre siden av gjerdet var det masse blåveis, syntes dette var urettferdig. Men de voksne var klare i sin tale, og blåveisen måtte hun plukke et annet sted... Kanskje de voksne var mest redde for at barna skulle skli på fjellet og falle i vannet.

Berits farmor bodde på fiskebruket fram til 1994. Da de ryddet ut av huset, ble Berit ganske sjokkert over at farmor hadde

sovet på halmmadrass hele sitt liv. Det var andre tider og trange kår. Hennes far kunne fortelle at da de endelig fikk lagt inn strøm, var de så lykkelige at de kastet alle de fine kopperkjelene de hadde brukt til matlaging rett til havs. Disse kjelene skulle Berit gjerne hatt som minner i dag!

Unni bodde nærmere Bunnefjorden enn Berit. I oppveksten var det få som hadde bil, og få busser som gikk. Hun forteller historien om den gang landhandler Torstensen en 17. mai fylte opp lasteplanet på lastebilen sin med folk fra området. Bilen var pyntet med bjerkeløv og flagg, og hele gjengen ble kjørt til Berger skole til tog og lek. Hun husker de fikk is, men måtte ha med medbrakt matpakke.

Et annet av Unnis minner fra oppveksten var den gang Oslo kommune bestemte seg for å avslutte søppeltømmingen på Langøyene, og dermed fylte de igjen søppeldepotet med stein og sand. Rottene som hadde trivdes godt i søppelhaugene, flyktet og kom svømmende over fjorden til Nesodden. Dette ble en stor

plage for beboerne på østsiden av halvøya.

Det var flere kjøpmenn i Oksval/Ursvik området, men man fikk selvfølgelig ikke kjøpt vin til middagsselskapene. Det fikk man imidlertid kjøpe på Nesoddbåtene. Når Unni's familie skulle ha selskap, tok de bena fatt og gikk til Ursvik. Så tok de båten til Oksval og hadde handlet det de trengte av drikkevarer ombord.

Folk hadde lite penger, og Unni's besteforeldre hadde fostret 12 barn. Salg av honning og frukt ble en kjærkommen inntekt som pensjon for hennes bestefar.

Skolene på Nesodden gikk sammen om å arrangere svømmestevne på Ursvik, og alle jentene deltok. Under Nesoddmesterskapet i svømming tok man svømmeknappen. Mesterskapet var for alle nesoddinge, og det vanket premier av sølv til vinnerne. Berit forteller at hun husker lite fra selve stevnet, om hun vant eller ikke, men det hun husker, er at hun stupte rett i en brennmanet. Hun fullførte løpet, men løp så fort hun kunne gråtende hjem.

Isi-banen lå på Ursvik, og hver lørdag utkom program for kvelden på glanset papir. Planleggingen av Isi-banen (Isi står for Interessentselskap Skoklefall Idrettsplass) begynte allerede i slutten av 1920-årene. Det var idrettsforeningene i Hellvikskog og Oksval som sammen trakk det hele i gang. Midt inne i det som en gang bare var skog, eid av Østre Skoklefall gård, fant man et egnet sted, og rundt 1935 sto plassen ferdig ryddet med dansegulv, scene og klubbhus. På lørdagskveldene samlet man folk til dans og moro.

Isi-banens storhetstid var perioden fra 1945 til litt inn på 1960-tallet. Her ble det spilt tusenvis av fotballkamper, de fleste mellom vellene. På scenen sto datidens store stjerner – Elisabeth Granneman, Kurt Foss, Erling Stordal og Gunnar Engedal blant mange. Hit kom danseorkestre som Kjell Karlsen's orkester, Big Chief Jazzband, The Monn-keys etc., og russerevyen ble satt opp med blant annet Dag Frøland.

Kiosken var åpen, lykter hang i trærne rundt dansegulvet, og to scener var bygget for

gammeldansmusikk og jazzkonserter. Ungjentene gledet seg til festen fram til leggetid. Når barna var i seng, kunne de voksne fortsette festen.

Festen på Isi-banen startet med en fotballkamp, hvor de satt på trebenker og heiet og ropte på deres favorittlag – Ursvik vel. Etter kampen var det opptreden, musikk og dans. Swingjazz var populært, og gøy for jentene som forsøkte å lære seg de vanskelige dansetrinnene. Revyer ble satt opp med kjente revyartister fra byen. Underholdningen var delt inn i to bolker, så ved siste del av forestillingen måtte barna hjem. Jentene likte dårlig at underholdningen sluttet så tidlig for dem. Men strenge foreldre tillot ikke småjentene å være tilskuere utover kvelden.

I tillegg til fotballkamper ble det arrangert friidrettsstevner, kåring av Nesodd-prinsessen etc. Isi-banen på Ursvik var den selvsagte samlingsplassen for hele den nordre delen av bygda, og et kjærkomment møtested for ungdom på 1950- og 1960-tallet. Mot slutten av 60-årene dalte interessen for slike

sammenkomster, og med det ble det lite vedlikehold av bygningene. Fremdeles spilles det en og annen kamp på banen, men pr i dag er Isi-banen mer en lekeplass for barna, men også et yndet samlingspunkt for familier med grilling og andre aktiviteter.

100-årsjubileet markeres tre år på etterskudd med fest sommeren 2023. Sangen til 75-årsjubileet 22.07.1995, som ble skrevet av sommergjesten Berit Krefting, forteller mye om utviklingen på Ursvik fra nybrotstida og fram til i dag.

Sang til Ursvik Vel 75-årsjubileum 22.07.95

Mel: «Dyrene i Afrika»

Tekst: Berit Krefting

Det var en gang for lenge siden
Noen fikk ideen
Til å kjøpe tomt på Ursvik
Det var nybrotstiden
Øks og sag og hammerslag
Lød i luften dag på dag
Det ble lyst i svarte skogen
Senere kom ploget

Små hus og hytter grodde opp
Og stier ble til veier
Og blomster, frukt og bær og sopp
Er no' vi alle eier
De første år et sommerste'
Siden ble det ei med det
For nå bor helårs Ursvikinger
Selv om det er sne

Og mange venner har vi fått
På Ursvik gjennom tiden
Og noen har vi vokst opp med
Og noen kom til siden
Mange fant si hjertenskjær
På Ursvikstrand, på Isi her
På Olsokfest og St. Hansnatt
Der fant man mang en skatt.

Og alle vi som bor her nå
Vil takke våre aner
For alt arbeid som ble gjort
Som start for egne planer
Vi har det bra i Ursvik Vel
Og vi strever også selv
Med båt og vann og vei og strand
Vil holde alt i stand.

Kinokulturen på Nesodden

Av Arild Drolsum, sjokoladegutt Sentrum kino

I 2024 er det 100 år siden den første kinofilmen ble annonsert på Nesodden. I Akershus Amtstidende ble det 18. oktober 1924 bekjentgjort at en «Stor sensationsfilm oppføres lørdag og søndag på Fjeldstrand Kino.»

Spenningen var nok stor da kinodirektør Andor Smestad kunne rope «Sett i gang, Kristian» til sin maskinist Kristian Elton for å få vist filmen «Zorros Merke» fra 1920 med den amerikanske skuespilleren Douglas Fairbanks i hovedrollen.

Vi er i stumfilmens dager. Filmene var uten lydspor med synkronisert lyd og dialog, men ble akkompagnert av piano, orgel eller orkester. Tekstplakater ble brukt for å fortelle historien.

Musikken var en vesentlig del av kinoopplevelsen, og på Fjeldstrand Kino lød vakker musikk fra et grønt plysjforheng. Bak forhenget satt dirigenten i det lokale sangkoret, Erling Isachsen, og hans

Zorro var starten på mange års moro.

blinde kone. Han på fiolin og hun ved pianoet.

Meningene var delte om kinoens velsignelse. For noen var det et kjærkomment innslag i en bygd som ikke hadde all verdens underholdning å by på. Andre var av en annen oppfatning. «Fjeldstrand kinomatografer bør fjernes», mente en av lærerne i bygda. «Den er blitt en forargelse for mange hjem. Mange har knapt med penger til mat og klær, men «kinoen» får likevel sin store andel. Forsømte plikter i hjemmet blir også glemt.»

I 1928 nektet herredsstyret å forlenge kinotillatelsen. Barna burde sette pengene sine i skolesparebanken i stedet. En av dem som stemte for kinodriften mente at det var bedre at de brukte pengene sine på kinoen enn at de brukte dem på vin og øl. Snart innså de fleste av herredsstyremedlemmene at det ikke nyttet å kjempe mot utviklingen på dette området, og det tok ikke lang tid før det atter var kinodrift i Folkets Hus på Fjellstrand som i flere av bygdas øvrige forsamlingslokaler.

Nesodden kinomatografer

Fra 1931 ble det kinodrift på alle de fire forsamlingslokalene: Folkets Hus (Fjellstrand), Bergtun (Berger), Breidablikk (Fagerstrand) og Eklund (Jaer), da Andor Smestad i det året også fikk tillatelse til å drive kinomatografforestillinger på Eklund og Breidablikk. Alt under vignetten Nesodden kinomatografer. Som regel var det fulle hus alle steder. Folk kom fra hele bygda, for kino var noe nytt og spennende. For mange var det å treffe venner og det sosiale livet, vel så viktig som selve filmen. Noen hadde fått seg sykkel og da kunne man, tilsynelatende på et øyeblikk, komme fra den ene enden av bygda til den andre. Men svært mange gikk lange strekninger for å få med seg en kinoopplevelse. Det var ikke uvanlig at de som bodde på Berger gikk gjennom skogen helt til Fjellstrand for å se en film. Som regel var det en hel del ungdommer som gikk sammen. På hjemturen var det ofte mørkt, og da var en lommelykt god å ha. Det fortelles også at noen ungdommer som bodde på Berger tok seg en kinotur over Bunnefjorden til Nordstrand

kino. Om vinteren brukte de sparkstøtting og om sommeren rodde de.

Filmrullene måtte også ta sjøveien. De kom med båten fra hovedstaden, og det var viktig for kinosjefene å ha ansvarsfulle medhjelpere til å hente pakkene ved ankomst og få dem sendt trygt tilbake. I løpet av 1930-årene ble talefilm gradvis mer alminnelig. Breidablikk kino annonserte i 1934 at søndag 18. mars skulle de vise talefilmen: «Sol, sommer og sjø» med Telegrafstolpen og Tilhengeren i hovedrollen. Voksne 1 krone, barn 50 øre. Med talefilmen var behovet for bakgrunnsmusikken til Isachsen på Fjeldstrand kino ikke lengre til stede. Men han fortsatte i kinobransjen som billettkontrollør. Etter hvert med dårlig syn, som gjorde det mulig for 16- og 17-åringer å snike seg inn på en voksen forestilling.

Fjellstrand kino

Det var Fjellstrand Arbeiderlag, eier av det gamle Folkets hus, som lot Andor Smestad drive kinoen fra begynnelsen. Krigen førte til store

forandringer i aktiviteten i Folkets hus. Alt organisasjonsarbeid måtte foregå i hemmelighet. Bortsett fra at kinoen fortsatte og at en del private fester ble arrangert, sto lokalene ubenyttet. Etter krigen var bygget i dårlig forfatning, men først i 1956 ble den store salen pusset opp, og det ble foretatt en utvidelse av bygget. Da ble også Folkets hus forening stiftet. Andor Smestad hadde gitt seg i 1957, så nå fulgte en tid hvor kinoidealisten Johnny Nilsen styrte det hele. I 1980 måtte bygningen rives, da takkonstruksjonen begynte å svikte. Det nye Folkets hus åpnet i 1985, og Fjellstrand grendehus og barnehage A/L ble dannet. Kinodriften kunne starte opp igjen i 1986 etter nesten syv års pause. Grunnen til at det ikke ble oppstart i 1985, var at det gamle kinoutstyret ble ødelagt ved et innbrudd, og var ubrukelig. Før åpningen i 1986 hadde Nilsen reist land og strand rundt for å samle nytt utstyr. Kveldens premiefilm var «Orions belte».

Salen hadde fått nye stoler, så trebenkenes tid var forbi, men det hjalp ikke på kinointeressens.

I 1990 ble det slutt på den faste kinodriften i Folkets hus. Senere har det sporadisk vært vist film i lokalet.

Andor Smestad

Kinoeier Smestad kunne i 1935 feire sitt 25-årsjubileum i bransjen. Han hadde begynt på Edison i Storgaten i Kristiania. En hytte på Løkkåsen knyttet han til Nesodden. Smestad var meget kunstnerisk interessert. Ofte sørget han for at kinoen ble besøkt av kjente kunstnere. Det var spesielt når en anledning bød seg til å jubilere, enten for egen person eller for kinoen. Da Fjellstrand Kino i 1925 kunne feire ett års drift, hadde kinodirektør Smestad engasjert «ingen ringere end harmonikakongen Schou, som spiller paa verdens minste og største mundspill. Den som kan utkonkurrere han faar 500 kroner». I forbindelse med et jubileum ble det skrevet at hr. Smestad alltid har tilfredsstilt publikums krav til gode filmer. Og «han har oparbeidet sig et godt renomé for orden og bestemt, men korrekt optreden».

Johnny Nilsen

Kino-Nilsen som mange husker han som, tilbrakte barndommens somre på Nesodden. Han vokste opp i Oslo, men foreldrene kjøpte sommerhus på Fjellstrand. Faren hans, Nilsen-i-bua, drev kiosk i Fjellstrandveien. Johnny jobbet med film hele sitt liv. I 1946 fikk han offentlig sertifikat for å kjøre film. Og kjøre film gjorde han. På 450 steder på landsbygda har de hatt besøk av Kino-Nilsen. Hver visning innebar opp- og nedpakking av 21 utstyrskofferter og ofte bensinaggregat for strøm. Helt til han var 77 år var han ansatt ved Oslo Kinomatografer. Johnny Nilsen drev Fjellstrand kino og en kino på Høybråten parallelt i omtrent 12 år.

Billettsystemet var helt fra starten godt organisert

Bergtun kino

Trioen Smestad, Elton og Isachsen var også engasjerte på Bergtun, forsamlingslokalet som lå rett syd for Berger skole. Kinoen kom i gang igjen etter krigen, men natt til søndag 11. mai 1947 brant det hele ned til grunnen. Det hadde vært fest i lokalet kvelden før, og mye tyder på at dette var årsaken. I dag er det bare rester av grunnmuren tilbake.

Breidablikk kino

I 1931 ble stumfilmen «Laila» fra 1929 vist på Breidablikk kino. Kinoen holdt til i ungdomslaget Fremads gamle forsamlingshus på Fagerstrand, som sto ferdig i 1929. Interessen for å leie lokalet var stor. Hvor mye kinodrift det var de første årene og under krigen er usikkert, men vi vet i hvert fall at det 7. mai 1945 var filmfremvisning på Breidablikk, hvor fastboende nesoddinger og tyskere bl.a. fra forlegningen på Kopperud møtte opp for en adspredelse. Da filmen var slutt og alle skulle gå hjem, hang landhandlerfrua i Fagerstrand ut av vinduet og ropte ut: «Tyskerne har kapitulert».

Fremad kom raskt i gang igjen etter krigen, men det var først i 1951 at det ble foreslått å starte drift av egen kino, som de skulle drive helt selv. Det ble investert i to brukte kinomaskiner, slik at en for det meste slapp med bare én pause.

Disse maskinene ble brukt helt frem til 1975. De var da blitt så gamle og vedlikeholdet så komplisert at driften måtte legges ned, selv om kinoen var veldig populær. I feriemånedene, med mye hyttefolk, var det som regel alltid stappfullt, slik at både storesalen og lillesalen måtte brukes, og noen ble også nødt til å stå under forestillingene. Det kom også kinohungrige ungdommer fra Søndre Langåra. I robåter fylt til randen tok de seg over til Søndre Spro, og spaserturene fra stranden opp til kinoen tok 45 minutter, iberegnet diverse runder med jordbærslang. Selve roturene over fjorden kunne til tider være vel så spennende som en Hitchcock-film.

Men kinoentusiastene var ikke døde. I 1987 ble det skaffet nye maskiner. Tanken var igjen å kunne ha et tilbud til barn og unge. Men allerede i slutten av 1988

måtte man selge «Redningsbevis» til kr 100,- som ga to fribilletter. Det ble dessverre kun fire års drift. Fire lokale foreninger var med i forsøket fra starten, men Fremad måtte drive kinoen alene den siste tiden.

The Green Berets

I 1969 kom den amerikanske krigsfilmen med John Wayne i hovedrollen til Norge. Det var en Pentagon-finansiert film som heroiserte USAs krigføring i Vietnam. Den ble vist en rekke steder i landet, og dette skapte demonstrasjoner og aksjoner, hvor både venstrekrefter og høyrekrefter var aktive. Til langt ut i 1971 ble det skrevet side opp og side ned i avisene om filmen.

En søndag i 1972 skulle den vises på Breidablikk. Oktoberfilmene var publisert på vanlig måte med en løpeseddel og plakater. Filmene til Breidablikk ble levert med en av Treiders godsruiter. De ble bare lagt på trappen, ofte noen dager før visningen. «The Green Berets» ble levert sent torsdag 6. oktober. Da den skulle tas inn morgen etter, var den stjålet. Arild Persson

var primus motor på den tiden. Han uttalte til lokalavisen at den lokale sabotøren burde legge seg på sinnet at ved å holde filmen tilbake, var det hele ungdomslaget han saboterte. Et stort erstatningskrav kunne bli reist fra filmselskapet. Filmen kom ikke tilbake, og ungdomslaget slapp heldigvis å erstatte filmkopien.

Arild Persson flyttet ikke lenge etter fra Nesodden. Noen år senere får han en telefon fra politiet på Nesodden. De fortalte at de i forbindelse med en sak var nødt til å foreta en ransaking på Tjernsbråten speiderhytte. Under den operasjonen fant de «The Green Berets».

Eklund

Hvor stor aktivitet det var på kinofronten gjennom 1930-årene er litt usikkert. I 1937 kjøpte Jaer Ungdomsforening en smalfilmfremviser for å kunne vise underholdnings- og kulturfilmer. Forsamlingshuset som hadde sin åpning i 1911, fikk i 1934 et tilbygg og en fin scene. I krigsårene fortsatte det å være aktiviteter i lokalet. I 1948

ble det avholdt ekstraordinær generalforsamling for å avgjøre om Jaer Ungdomsforening skulle starte fast kinodrift for egen regning. Ildsjelen Jørgen L. Hokholt satt ikke med hendene i fanget og ventet på beslutningen. Han hadde allerede anskaffet en mer moderne kinoutrustning. Kinodriften kom i gang og ble en suksess. Den skulle få stor betydning for foreningens drift.

Eklund kino.
Søndag 27. mai kl. 16, 18, 20.30
WALT DISNEY'S
Askepott
(CINDERELLA)
PARGEFILM EKSTRA: I BEVERDALEN
Tillatt for barn.
Ekstra: I Beverdalen.
Buss fra Tangen kl. 15.25, 19.55,
fra Eklund kl. 18.05, 23.15.

Askepott kom til Norge og Jaer i 1951

Da filmen ble annonsert, ble det også informert om ekstrabusser før og etter forestillingen. Når sommergjestene inntok Nesodden, ble det kjørt film både onsdager og søndager.

Å være kinomaskinist på Eklund var ingen spøk. Det var et tungt arbeid, for Eklund hadde nemlig bare én filmfremviser. En 35-mm film hadde normalt 5 ruller. Disse måtte spoles over på større ruller, som kunne ta ca. 1 time film, slik at en pause i fremvisningen måtte tas, av og til to. Mange kinogjengere trodde at pausen var lagt inn slik at man kunne få kjøpt seg en brus.

Fraktbilletter for filmruller

Gjennom 80-tallet var besøket godt. De aller mest besøkte filmene trakk full sal, og det var til og med behov for ståplasser for å se Porky's,

Ghostbuster, Ungkarsfesten og Crokodille Dundee.

På slutten av 1980-årene starter en ny kinogruppe i Jaer Ungdomsforeningen. De var så unge at de må ha kjørehjelp for å få hentet filmen. I 1992 blir lokalet pusset opp, og det blir investert i et nytt lydanlegg. Kinogruppen tok vare på gamle tradisjoner ved å ha en pause i filmen, slik at en kunne få kjøpt brus og godterier i kiosken de drev. Solgte billetter ble etter hvert mindre og mindre, og da gutta skulle i militæret og begynte å studere ble det ikke skaffet arvtagere, så filmdriften stoppet opp. Det ble gjort noen forsøk med både filmklubb og barnekino. Så ble lydsporene på nye filmer byttet ut, slik at alle filmfremvisere måtte oppgraderes. Dette ble ikke gjort på Eklund, så da stoppet det helt opp.

Nesoddtangen kino

Nesodden Samfunnshus ble åpnet i 1964. Her ble det også plass til kinodrift, og det var Nesodden idrettsforening som fikk konsesjon til å drive kinoen med 500 plasser. Åpningsfilmene var «Stompa & Co.» for barna og «South

Pacific» for de voksne. Barna betalt k 1,50 og de voksne kr 3,50. 800 mennesker overvar de to forestillingene. Planen for NIF var å vise gode filmer for barn og voksne på søndager, mens det på onsdager skulle det kjøres en mer «knall og bang»-stil for voksne.

Både ungdomsforeningene på Jaer og Fagerstrand reflekterte over at NIF skulle få drive kinoen på Samfunnshuset, da det hadde vært snakk om at denne kinoen skulle være kommunal. Både Eklund og Breidablikk jobbet under vanskelige forhold. Inntektene ga ikke muligheter for ungdomsarbeid i større skala. Nesoddtangen kino arbeidet med det mest moderne og beste utstyret i kommunen og ble den kinoen med størst overskudd.

Etter seks års drift sa NIF opp sin avtale med kommunen, og det gikk over to år før kommunen forsøkte å få i gang driften igjen. I 1973 kom en utlysning: «Retten til for egen regning å drive kino i Nesodden Samfunnshus er ledig». I februar 1974 ble pressefotograf Tormod Einarson Eitrheim kinosjef, som en deltidsjobb. Det hele startet med en Norges-

premiere på den norske filmen «Kimen». Tilstede var direktøren i Norsk Film og filmens regissør.

Foruten en innleid maskinist stod kinosjefen for alt det andre som måtte gjøres. Skaffe filmer, selge billetter, være inngangsvakt, plassere og rydde salen for stoler og regnskapsrapportering til kommunen. Eitrheim satset på bare gode filmer, med et bredt spekter. Kanskje litt for bredt for kommunestyregruppen til Kr.f. Da Eitrheim ble hengende etter med regnskapsrapporteringen til kommunen, godtok ikke Kr.f. at han skulle gis litt ekstra tid for å komme à jour. De fikk kommunestyret med seg på å si opp avtalen. Dermed ble Eitrheims tid som kinosjef kun ett år, selv om han gjerne ville ha fortsatt i lang tid fremover, for grunnlaget var absolutt til stede.

Fra 1979 inntar Nesodden filmklubb Samfunnshuset. De fikk på det meste over 300 medlemmer. I begynnelsen så det ut til å bli en suksess, men etter hvert fikk de økonomiske problemer. Flere ganger søkte de kulturstyret om leiefritak, men det ble ikke innvilget. Da det så som

mørkest ut, vedtok et nesten samlet kommunestyre at klubben fikk vise film uten å betale leie, og dessuten at klubbens gjeld til kommunen på ca. 25.000 kroner skulle ettergis. Filmklubben var aktiv i ca. fem år.

Neste epoke av betydning for kinodrift i Samfunnshuset startet i januar 2009. Da var det Foreldrenes Arbeidsutvalg (FAU) på Tangenåsen skole som ønsket å satse på kino for ungdommen. De startet et samarbeid med Norsk Bygdekino, som drev ambulerende kinovisning til bygde- og kystbefolkningen på steder som ikke hadde fast kino. Norsk Bygdekino har i dag 168 spillesteder. Når de hadde fått betalt for sitt arbeid, tilfalt resten av inntektene FAU. De hadde også inntekter av kiosksalget, og gikk tidlig til innkjøp av en popkornmaskin. FAU på Tangenåsen holdt på til høsten 2018, da overførte de ansvaret til Nesoddtangen FAU, som i dag fortsatt har et godt samarbeid med Norsk Bygdekino.

Nesodden filmklubb

I september 1998 ble snoren klippet for Nesodden filmklubb i Skoklefallsalen. Et hundretall

nesoddinger var møtt opp, da den italienske filmen «Kaos» skulle vises. Kultursjef Egil Houg ble innehaver av medlemskort nummer 1 i filmklubben. Han var hele tiden en viktig person for filmklubben og fikk senere sitt filmønske oppfylt, da «The Ladykillers» fra 1958 ble vist. På åpningen fant man både 18-åringer og 80-åringer. Kinoidealisten Johnny Nilsen (78) fra Fjellstrand gledet seg over nyetableringen, og drømte om å få i gang filmvisninger på Folkets hus igjen. Han hadde forresten hjulpet initiativtakerne med å skaffe objektiver til de to gamle fremviserne, som de hadde overtatt fra Samfunnshuset. De var ikke stille under kjøring, så det ble laget en lydfri skillevegg inn mot foajeen med vinduer, som filmen ble kjørt igjennom. Denne måtte fjernes fra gang til gang. Men de faste stolene i auditoriet, hvor filmene ble vist, kunne ikke vært bedre. De kom fra Sentrum kino i Oslo.

Det ble stort sett vist filmer på tirsdag én gang i måneden, og av og til noen barnefilmer på lørdager. Kinoklubbens styre satset bredt ved valg av filmer. Det skulle være

filmer fra ulike land og tidsepoker og treffe et allsidig publikum. På det meste fikk klubben nesten 350 medlemmer. Før hver forestilling ble det holdt en liten introduksjon. Da den argentinske filmen «Tango» skulle vises, hadde de før forestillingen en danseoppvisning av Nesodden Tangoforening.

For å reklamere for filmkveldene ble det blant annet satt opp plakater i busskurene. Dette likte ikke Statens vegvesen, som ikke bare kom med en påtale, men politianmeldte Nesodden filmklubb. Saken ble etter hvert henlagt. Det var mye arbeid, for mange, før hver forestilling. Etter at høstprogrammet for 2001 var vist, ble det slutt. Siste film ble Alfred Hitchcocks «Vertigo».

Nesodden bibliotek

Tangenten ble åpnet i 2012, og det varte ikke lenge før Nesodden bibliotek var klare til å vise filmer i auditoriet. Det ble Babykino, Småtasskino og Seniorskino. Og tilbudene eksisterer fortsatt. Babyfilmer kjøres nå bare på forespørsel, men Småtassfilmer, fra 3–6 år, vises hver lørdag.

Mandagsfilmer, tidligere Seniorfilm, vises annenhver mandag for alle voksne.

Biblioteket er abonnent i «Filmrommet». Det er en filmstrømmetjeneste for skoler, bibliotek og andre offentlige institusjoner, som enkelt kobles til en storskjerm for visning. Filmrommet brukes i dag av over 900 skoler og bibliotek i hele landet. Her er det tilgang til over 2500 filmer.

Biblioteket er flinke til å velge ut interessante filmer, og spennet må sies å være stort, for i april viste de den norske stumfilmen «Bergens-toget ble plyndret i natt» fra 1928.

Denne gangen ble det ingen pause for å skifte rull.

Kilder:

Nesodden historie, bind 2, 1995
Nesodden historie, bind 3, 2005
Kulturminner på Nesodden, 1999
Fellesvellets avis, 1974 og 1997
Sopelimen 2000, 2006, 2015 og 2016
Historien om Fjellstrand. Fjellstrand vel 75 år, 1987
Blylagområdets historie, 1997
Folk-hytter-skip-historie. Søndre Langaara, 1999
Arbeiderbevegelsens årbok, 1999
Bygdekinoene i Norge, 2016
Nasjonalbibliotekets arkiv: *Akershus Amtstidende og Aftenposten Tidsskriftet Film & Kino*
Hyggelige og nødvendige samtaler med mange filmentusiaster

Husmannsdagen 2023

Kjell Thoreby og Terje Gudbrandsen har brukt tid som pensjonister til å vedlikeholde de 25 gamle boplassene som Nesodden historielag har skiltet i Nesoddmarka. Sammen har de ordnet skiltene og ryddet vegetasjon, slik at plassene nå er godt tilgjengelige. De har også fått fram bygningsrester og tatt vare på gjenstander som forteller om livet der.

Stein Turtumøygard kjenner Nesodd-skogen og bygdas historie bedre enn de fleste. Han har laget teksten til informasjonsskiltene, som Nesodden

historielag satte opp for 15–20 år siden. Finner du fram til stedene, får du kunnskap om plassenes historie. Du finner informasjon på historielagets hjemmeside.

Midt i september er det tillyst husmannsdag på Dammyra, som en gang lå sentralt på veien mellom Sør-Granerud og Hokholt. Både Nesodden turlag og historielaget er arrangør. Her skal være felles tur, historiefortelling, skattejakt, pølser på bålet og lokal musikk. Ildsjelene bak håper at dette kan bli et årlig arrangement!

En tursti i Nesoddmarka som går innom historiske steder

Av Alv Egeland

Selv om jeg er en eldre mann tar jeg gjerne dagsturer i Nesoddmarka fordi jeg er overbevist om at det er bra for helsa og for nye naturopplevelser. Tar ofte pauser for å se på utsikten. Jeg setter meg da på en trerot eller en stein for samtidig å kvile ryggen mot en trestamme. Da opplever jeg skogens ro, og alt som gror og lukter.

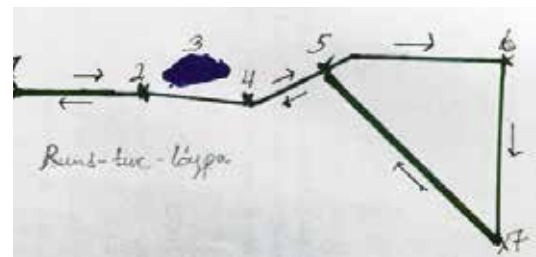
Nå går jeg nesten alltid alene - i mitt eget tempo uten å høre på nyheter eller musikk. Jeg føler meg likevel ikke ensom, og skryter ikke lenger over hvor langt jeg har gått. Jeg er nok - som i den kjente Dantes komedie, litt redd for å forville meg inn i ukjent terreng. Derfor holder jeg meg mest nær merkede stier. Har hørt at noen kaller meg en 'aktiv turgåer selv om dagsturene bare er noen få kilometer'.

Utgangspunktet er Skogen 3, så Nesoddmarka så å si venter på

meg et par hundre meter fra døra. Turløypene på Nordre Nesodden er blitt både flere og bedre. Skoklefallrunden – som bare ligger 5 minutters gange fra startpunktet, er blitt godt oppgradert. Derfor går jeg ofte deler av den rundt Skoklefalltjernet, som i gamle dager ble brukt til å produsere is i store mengder for eksport. Her er det mange fine hvileplasser. I vår første tid på Nesodd-tangen var tjernet drikkevannkilden, men heldigvis er kvaliteten på drikkevannet nå mye bedre.

Turløypa til historiske steder i Nesoddmarka

Turene begynner fra Skogen 3 og jeg følger løypa som er skisert under. Ved punkt 2 møter jeg Skoklefallrunden og Skoklefalltjernet (merket 3). Forbi den gamle pumpehustomten – ved tjernet, går stien opp til Flaskebekktoppen, hvor man møter den kjente lysløypa. Mens vi i gamle dager gikk på østsiden av tjernet, går vi nå på vestsiden.

Forfatterens nummererte kart

Fra Flaskebekktoppen (punkt 4) forsetter løypa til punkt 5 som er husmannsplassen KALLESTAD. Deretter passerer jeg FAGERÅS sletta og punkt 6 som er den gamle husmannsplassen ISAKSTUBRÅTAN og punkt 7 som jeg har kalt HAUKMYRA. Stien fra 4-5-6-7 er en del av lysløypa. Herfra går turen tilbake

via Kallestad. Pilene viser retningen jeg vanligvis går.

Har valgt en turløype som passer min alder og hvor stien er så bra at jeg kan gå i vanlige tursko. Langs løypa plukker og spiser jeg ofte blåbær, bringebær og bjørnebær som står nær inntil stien. Det er viktig å se igjen kjente koller, fine trær og andre uvanlige merker i naturen. Jeg velger stier hvor det er liten fare for å falle og brette en arm eller et bein.

Det er artig å se hvor de gamle husmannsplassene lå. Det er nesten helt utrolig at mange mennesker kunne overleve der.

Både ved husmannsplassene Kallestad og Fageråssletta finnes innholdsrike skilt for å minne oss om den historiske utviklingen. Skiltene omtaler viktige historiske fakta om stedet og om hvem som har holdt til der og er lesbare også for en med redusert syn. Første husmannsplass jeg passerer har et navnet som slutter på 'stad', som i henhold til navneeksperter, betyr at dette er et meget gammelt bosted. Kallestad ligger sentralt ved den gamle bygdeveien fra Flaskebekk til Berger. Det står at plassen –

under Skoklefall gård, har mange minner fra gammel tid, og at stedet har vært brukt til å gjemme bort smuglersprit.

Fageråssletta – se skiltet under, er en liten slette i skogen som

røper terrenget – syd fra Skoklefall gård. Stedet ligger rett inn til lysløypa. Om man ser nøye etter kan man skimte Bunnefjorden herfra mellom trærne. Dette skal ha vært en populær danseplass i

Fageråssletta

Dette stedet heter Fageråssletta, og var en populær danseplass før i tiden. Her møttes ungdommen på lørdagskveldene, med sveivegrammfon og trekkspill. På Fageråssletta kunne de feste, danse, drikke og slåss, på trygg avstand fra de voksne.

Sletta ble også mye brukt til fotball. Det var kort vei både til Flaskebekk og Berger, og skikkelige baner fantes jo nesten ikke på denne tiden. Derfor måtte man bruke de skogsslettene som var noenlunde flate.

Området nord for stien var en åpen og ganske flat gresslette den gangen, slik du kan se på kartet. Og de flate fjellene var fine sitteplasser.

Opprinnelig ble Fageråssletta ryddet som beitemark for kuene fra vestre Skoklefall, og det gikk en stor sti nedover mot gården.

I mellomkrigstiden prøvde man å pløye opp sletta for å dyrke korn og poteter, men jorda var for skrinn. Dermed ble sletta liggende som grasmark, til glede for ungdommen.

Etter krigen har Fageråssletta gradvis gått i glemmeboken, og i løpet av de siste femti årene har den vokst igjen med skog. Men et stykke nede i krattskogen kan vi fortsatt finne et gammelt steingjerde fra den gangen dyra gikk på beite her oppe.

gamle dager. Kanskje Historielaget burde arrangere en midsommersammenkomst her.

Noen få ganger har jeg følt at noen står i skogkanten og stirrer nysgjerrig på meg. Ved å nøye følge med har jeg sett både elg og rådyr, hare og rev, ekorn og store skogsfugl, som dessverre ikke er interessert i mitt selskap. Spesielt på høsten er det sterke, varme fargene i bjørk-, osp- og lønne-løvet, som danser i vinden.

Nesoddmarka for friluftsliv har forandret seg mye siden 1960, men heldigvis har det blitt bedre stier og historiske steder har blitt markert. I tillegg merker man at vinteren har blitt kortere. Heldigvis er det lite søppel å se. Selv om skogen langs stien jeg vandrer neppe er særlig velstelt, så er den store variasjonen mellom barskog og lauvtrær bra for friluftslivet. Er det bare gode naturopplevelser på turene? Dessverre, ikke alltid. Rett etter Fageråssletta og et par hundre meter fra punkt 7, er det utført snauhogst, som forandrer naturopplevelsene. Jeg merker godt når jeg rusler forbi et område hvor moderne snauhogst er gjort. Der

blir mindre fuglesang, og ingen fine trær å se på. Naturmangfold bidrar til gode friluftsopplevelser. Jeg ser meg omkring og lytter til vindens brus – som er skogen språk, og alt som vokser. Da kan jeg glemme meg bort og nesten begynne å snakke med naturen.

Oppsummering

Nesoddmarka er prima og blir stadig mer brukt. Man møter nå mange flere på sykkel og mennesker som går tur med sine hunder. At så mange bruker naturen er samtidig en stor takk til forfedrene for allemannsretten som gir oss friheten til å bevege oss fritt i marka. Der merker man ikke tidsklemma. Turlaget i bygda som har oppgradert og bygd nye turløyper og Stein Turtumøygard som har omtalt historiske steder i marka, har gjort en meget god jobb.

Syv lokale musikere ble "Gruppe Seks"

Av Arild Drolsum

Er du jazzinteressert og har bodd på Nesodden en god stund, husker du sikkert populære «Gruppe Seks». Bandet som oppsto ved en tilfeldighet.

Fra venstre Roar Bache, Kristian Ystehede, Kåre Ulseth, Fredrik Gervad og Knut Hagen. Morgan Kollsund skimtes under armen til Roar.

Familiene som etablerte seg i de nye boligene på Tangenåsen i 60-årene, hadde sine barn på Tangenåsen barneskole. I 1978 skulle det være

et julearrangement på skolen, og foreldre fra alle klassetrinn ble bedt om å delta på underholdningssiden. Man kjente godt til hverandre

på den tiden, så da spørsmålet om det var noen som spilte et instrument kom opp, tok det ikke så lang tid før en hadde samlet en variert gruppe med musikere. Det var syv stykker som viste seg å like den samme musikken. Og så spilte de tilfeldigvis forskjellige instrumenter.

De syv var: Roar Bache (trommer), Fredrik Gervad (piano), Kåre Ulseth (tenorsaks), Bjørge Lillelien (sologitar), Knut Hagen (trompet), Morgan Kollsund (gitar) og Kristian Ystehede (bass).

Og det viste seg at dette ikke bare var noen glade amatører. *Roar Bache og Kåre Ulseth* kjente hverandre fra Trondheim, hvor de hadde vært med i forskjellige band. *Fredrik Gervad* begynte som barn med pianoundervisning hos Barrat Due musikk institutt. *Bjørge Lillelien* var en så bra gitarist at mange mente han kunne blitt proff-musiker, men det ble heller en karriere innen journalistikk. *Kristian Ystehede* var med i Aspheim Oldtimers som ble stiftet i 1981. De spilte gammeldags New Orleansjazz. *Knut Hagen* spilte i Sinsen ungdomskorps, hvor en

aldri ble for gammel. Fra midten av 1980-tallet spilte korpset på alle landskamper i fotball og cupfinaler. *Morgan Kollsund* regnet seg selv som amatør, men spilte i sin ungdom i et band i Askim.

Et navn måtte de ha

Selvsagt måtte gruppen ha et navn. Det holdt naturlig nok på å ende på noe med «Syv». Kanskje «Gruppe Syv». Men det ble etter hvert enighet om at det var for kjedelig, så denne friske gjengen valgte det mer fengende navnet «Gruppe Seks».

Det ble også enighet om at de skulle legge seg på standardlåter fra jazzens skatteboksliste.

Suksessen på skolearrangementet ble så stor at de fortsatte å gjøre gratis spillejobber på Nesodden. De spilte for det meste på «Paviljongen», hvor det noen ganger måtte settes opp ekstra bord i foajeen. Men de gledet også med god musikk i kafeteriaen på Sunnaas sykehus. Ved spesielle anledninger spilte de også i Samfunnshuset og på arrangementer på Jaer skole. Én gang spilte de utenfor Nesodden.

Fredrik Gervads kone, Rigmor, var med i Nesodden sangkor. De skulle være med på et sangstevne i Ski. «Gruppe Seks» var ikke vanskelig å be, når det ble spørsmål om å akkompagnere koret. Dette opplegget imponerte alle som var samlet i Ski kino.

«Gruppe Seks» fikk seg også en vokalist, Lill Holen, som også bodde på Nesodden. Hennes dype stemme og følsomme låttolkninger gjorde henne veldig populær på halvøya. Det hendte noen ganger at hennes samboer, jazzmusikeren Einar «Pastor'n» Iversen, avløste Fredrik på pianoet ved noen låter. Lill som nå har passert 92 år, gleder fortsatt mange med sin sang.

Samværet

Det ble et meget godt samvær i gruppen. De øvde selvsagt før hvert spilleoppdrag, men hadde også stor glede av å bare komme sammen hos hverandre for å spille. Da familien Kollsund flyttet inn i et større hus i Tangen terrasse, ble det til at det ble øvelse i peisestuen. Datteren Lise fant disse onsdagene andre steder å være. Damene begynte også å treffe hverandre, og da ble det

ofte til at de stemte i med allsang fra guttas repertoar. Og så var det selvsagt mange hyggelige fester for jazzparene, som da Morgan fylte 60 år. Et spilleklart band og alle gjestene hadde da gjemt seg i peisestuen for å overraske jubilanten.

Bandet ble oppløst i 1991. Da hadde de siden 1987 spilt uten Bjørge Lillelien, som døde 60 år gammel. Etter at Fredrik Gervad døde i 2021, er det bare Roar Bache som er igjen av «Gruppe Seks». Han holder spillingen fortsatt ved like. Trommestikkene har han lagt i skuffen, men trives godt på pianokrakken. Hans mor var jo konsertpianist.

Jeg er glad for at jeg fikk oppleve «Gruppe Seks» og Lill Holen. Gratis gledet de mange på Nesodden med sin gode «trampe takten»-musikk og store spillegleder.

Kilder:

Samtaler med Roar Bache, Rigmor Gervad, Brit Randi «Søssa» Ulseth, Lill Holen og Lise Kollsund

Jan Grøstad til minne

En hedersmann på Sjøstrand har gått bort

Av Turid Noack (nabo og venn)

Jan Grøstad døde på Nesoddtunet 2. februar, 96 ½ år gammel. Han var født i det store huset på Sjøstrand og bodde der med sin Ruth i 62 år. Jan arbeidet for forsvaret hele arbeidslivet. I tillegg drev Jan og Ruth den gamle Flaskebekk-kiosken ved rundkjøringen i nesten 40 år.

I det store huset var det ofte stor selskapelighet. En nyttårsaften var vi og mange naboer samlet til stor fest. Jan spilte alltid piano og til våre barns fryd ble det gått polonese gjennom hele det enorme huset.

Ruth og Jan leide ut lokalene i første etasje til brylluper, bursdager og andre selskaper i flere år. Sjøstrand vels årsmøter fant gjerne sted i den store stuen i første etasje. Ruth serverte kaker og kaffe, og vi beundret hennes utallige kaffekopper.

Før i tiden kunne man ta båt til Sørlandet fra Oslo. Nesoddbåten uteble fra Tangen brygge. Jan var løsningsorientert og bad Sørlandsbåten

MS Arendal stoppe utenfor Nesodden. En god nabo skyssset familien på tre ut i leia. Dermed kløv de med baby i armene opp en smal leder. Ikke lett for Ruth med trangt skjørt!

Jan var full av gode fortellinger og hadde Flaskebekk og Sjøstrands historie lenge friskt i minne. Med humor i blikket fortalte han om snø- og is-vintre hvor han kunne gå til Strandbakken, sette bena i sporet og suse ned bakken, skli bortover Promenaden og rett om bord i båten! Tro det den som vil!

Men det er helt sant at badehuset deres ble kjørt til pinneved av Nesoddbåten. Disponentens sønn, FRPs store sønn med ni liv i politikken, sto til rors. Han tok feil av brygga og naboens nye flotte utelys!

Ruth og Jan var kjære naboer for oss helt siden vi flyttet til Nesodden i 1972. Ruth gikk bort i 2016 og Jan ble alene. Vi savner Jan og lyser fred over hans minne.

www.nesodden.historielag.org

Org.nr. 971257075

Produksjon og design: Marianne Jakset – Goffin Reklame | Trykk: Merkur Grafisk AS | Opplag: 700